

ХРЕСТОМАТІЯ

з літературного читання

для 3 класу

Пропонована хрестоматія укладена у відповідності до вимог чинної Програми (1-4 кл., 2011 р.). Учитель початкових класів зекономить багато часу при підготовці до уроків літературного читання, адже ця хрестоматія суттєво доповнює діючий підручник з літературного читання за редакцією В.О. Науменко.

2014 рік

ВСТУП

Хрестоматія доповнює підручник з літературного читання для учнів 3 класу. До неї включені лише твори тих авторів та жанрів, які не ввійшли до чинного на сьогодні підручника за редакцією В.О. Науменко, але передбачених змістовою лінією Програми «Коло читання».

Учителю треба вміти використовувати можливості тексту і можливості дітей для моделювання сприймання і розуміння ними тексту художнього твору. З цією метою в кінці кожного твору подані завдання і запитання, що мають різну педагогічну спрямованість. Так, зокрема, вони зорієнтовані на глибше засвоєння учнями жанрових особливостей художніх творів, збагачення конкретно-чуттєвого досвіду дітей, розвитку творчої діяльності учнів на основі прочитаного тощо.

У хрестоматії подано різні позначення:

- прочитай виразно

- дай відповіді на питання

3

- попрацюй в парі або групі

НАРОДНОГО

ДЖЕРЕЛА

ВІРШІ - ЗАГАДКИ

Братики одного віку
мають хатку невелику –
не велика, не мала,
та багато в ній тепла.

Прийшла кума із довгим віником
на бесіду із нашим півником,
схопила півня на обід
та й замела мітлою слід.

Одного батька і одної матері
дитина, а нікому з них не син.

Летіло, як міх,
упало, як сніг,
лопатами ходить,
а ротом їсть.

Сірий звір,
гострий зір,
він чатує коло нір.
Хижий чи ледачий, -
спить - і здобич бачить.

Цілу зиму міцно пить,
а прокинеться від сну –
зустрічатиме весну.

По дорозі стрибає,
у воді плаває.

У воді купалась,
а сухою зосталася.

Не говорить, не співає,
а коли хто йде,
то господаря сповіщає.

Виріс в полі дім,
повно зерна в нім,
стіни позолочені,
ставні заколочені,

На стовпі хитається,
Багатством пишається.

• *Проаналізуйте загадки. Знайдіть відгадки.*

• *Вивчіть кілька загадок напам'ять.*

• *Складіть кілька загадок на різні теми*

АКРОВІРШІ

ХТО ВОНА?

Лиха зима сховається,
А сонечко прогляне,
Сніжок води злякається,
Тихенько тануть стане, -
І здалеку бистренько
Вона до нас прибуде,
Кому – кому любесенько,
А дітям більше буде.

Леонід Глібов

Небо спить, мов зайчєня,
І маленьке зірчєня
Чорну шибку прочиня.

Василь Довжик

Хата мною багата.
Людам брат я і друг.
І коли вже я в хаті –
Буде й після навкруг !

Володимир Лучук

ВІРШІ –СКОРОМОВКИ

Сів шпак на шпаківню,
заспівав шпак півню:
- Так, як ти, не вмію я,
ти не вмієш так, як я.

Босий хлопець сіно косить.
Роса росить ноги босі.

Хитру сороку спіймати морока,
а на сорок сорок сорок морок.

Біля броду бусол ходить,
бусленя з собою водить.

Бурі бобри брід перебрели,
забули бобри забрати торби.

Ходить квочка коло кілочка
Водить діток коло квіток.

Бабин біб розвів у дощ,
Буде бабі біб у борщ.

- *Читай скоромовки спочатку повільно, потім швидше, ще швидше. Вивчи кілька скоромовок напам'ять.*

СВІТ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК **КАЗКИ, ВІРШІ, ОПОВІДАННЯ ЗАРУБІЖНИХ** **ПИСЬМЕННИКІВ**

Божена Немцова

У ЦАРЯ ТРОЯНА ЦАПИНІ ВУХА

Жив колись на світі один цар на ім'я Троян, і були в того царя цапині вуха. Щоразу, коли йому треба було поголитися, кликали нового цирульника, бо жоден із тих, хто приходив голити царя раніше, живий назад уже не вертався. Прийде до нього цирульник - поголити його, а цар і питає, що він у нього бачив. І коли цирульник відповідь:

«Цапині вуха», - цар тут – таки стинає йому голову.

Настала черга йти старшому майстрові голярської справи, але він прикинувся хворим і замість себе послав свого помічника, молодого ще парубка. З'явився той до царя, а цар і питає, чому не прийшов майстер. Парубок відповів, що мастер захворів. Тоді цар сів і звелів парубкові поголити його.

Голячи царя, парубок, ясна річ, помітив, що в нього цапині вуха, але коли цар запитав, що він у нього бачив, той відповів, що нічого.

Цареві це сподобалось, він дав парубкові дванадцять дукатів і звелів, щоб відтепер приходив голити його тільки він.

Коли парубок повернувся додому, майстер неабияк здивувався, що той лишився живий і здоровий, і запитав, чи поголив він царя.

- Авжеж, поголив, відповів той, показав дукати й сказав, що цар звелів відтепер тільки йому приходити голити його, але про те, що у царя цапині вуха, не прохопився ні словом.

Та врешті-решт ця таємниця почала гнітити парубка, вона так мучила його й не давала спокою, що він почав в'янути й чахнути на очах.

Побачив це майстер і став допитуватися, що його так сушить. Парубок довго відмовчувався. Та

потім таки признався майстрові, що він має в своєму серці таємницю, але нікому не сміє її відкрити.

- От якби я зміг її комусь довірити, мені зразу полегшало б , - додав він.

Тоді майстер запропонував йому:

- Довір її мені, я нікому про це не розкажу. А якщо боїшся довірити мені, то довірся священникові. А не хочеш довіритися й священникові, то піди в поле , викопай яму, опусти в неї голову й тричі крикни землі те, що боїшся сказати іншим. Потім яму загорни!

Остання порада парубкові дуже сподобалася, і він негайно подався в поле, викопав яму, опустив у неї голову й тричі прокричав: «У царя Трояна цапині вуха!». Потім швиденько закріпив яму й повернувся додому. На серці в нього відразу ж полегшало.

За який час на місці тієї ями виростили три бузинові гілочки, гарні й рівні, як свічки. Вівчарі побачили їх, зрізали дві гілочки і зробили собі з них сопілочки. Але що за диво! Обидві сопілочки, як тільки в них заграли, заговорили людським голосом : «У царя Трояна цапині вуха». Звістка про це швидко рознеслася по всьому колу, й невдовзі сам цар почув, як діти співають: «У царя

Трояна цапині вуха!»).І тоді він послав по парубка. Той відразу є прийшов до палацу.

- Послухай, голубе, що це ти набрехав про мене людям? – сердито накинувся на нього цар.

Сердешний парубок почав заприсягатися, що він нікому й слова не сказав про те, що бачив у царя . Тоді цар витяг шаблю й хотів стягти йому голову. Парубок упав перед ним навколішки і розповів йому всю правду; бідолаха заприсягався, що він сказав про це тільки землі, але на тому місці виросла бузина, і сопілки, що їх вирізали з неї вівчарі , розказують це всім людям. Сів тоді цар із парубком на коней і поїхали обидва на те місце, щоб переконатися, чи це справді так.

Знайшли вони вже тільки одну-єдину бузинову гілку і цар звелів парубкові вирізати з неї сопілку. Коли той зробив сопілку і заграв на ній, мила сопілка пропищала людським голосом:

- У царя Трояна цапині вуха!

Тільки тепер переконався цар Троян, що на світі нічого не можна приховувати. Він подарував парубкові життя. Відтоді вже всім цирульникам дозволяв голити свою бороду.

- *Цирульник, неабияк,заяприсягався, навколішки, священикові.*

- *Чому жоден цирульник не повертався від царя?*
 - *Прочитай, як парубкові було важко носити в собі таємницю. Як ти вважаєш, чому?*
 - *Як хлопець виконав пораду старого майстра?*
 - *Прочитай, як цар перевіряв правдивість слів парубка. Які слова казки можна вважати її головною думкою?*
-

Михайло Сладков

ЛИПЕНЬ

Спека. Ліниво пливуть кучеряві хмари – величезні й таємничі, ніби далекі снігові гори.

Ліниво скачуть сонячні зайчики. Навіть комарам ліньки кусати – чекають на вечір. Давно змовкли відчайдушні жаб'ячі концерти. Але тиші немає!

Замість жаб тепер чути коників: сюрчать безугавно* в полях та лісах. Та яка там тиша, коли гуркочуть громи, дощ дзвенить на дротах і плеще по листю! Гудуть від бджіл велетенські липи. А лісові галявини пахнуть так, ніби варять на них варення!

Далечінь тремтить і пливе. Пливуть далекі хати й цілі селища. Пливуть, мов казкові кораблі. Ступи в липень, пройди лісами й полями в траві до колін, як у зеленій воді. Середина літа – безтурботний час: відпочивай, грайся насолоджуйся! Хочеш – до річки порибалити, хочеш – до лісу по ягоди чи в туристичний похід із друзями. Відпочивай!

Безугавно – безперестанку.

- *Які картини природи постають у твоїй уяві*
-

-
-

Самуїл Маршак

МАЙСТЕР – ЛАМАЙСТЕР

Я учитись не бажаю,
сам усе чудово знаю.

Столяр я умілий -
майстер свого діла

Я, признатись не люблю
порпаться в дрібницях.
От візьму – буфет зроблю!

Це вам не дурниця.
Я зроблю буфет як слід –

він стоятиме сто літ.
Витешу з ялиці я нові полиці.
Нагорі у вас сервіз
чайний посуд буде.
А під ним – просторий низ,
там поставим блюдо.
Тут середні етажі,
ящички дубові,
в них виделки, і ножі,
і ложки столові.
У моїй столярні
інструменти гарні:
плоскогубці і пила,
ще й сокира немала,
молоток, рубанок
долото, фуганок.
Дошки я приготував.
І даю вам слово:
буде все, що обіцяв,
завтра вдень готове!
Завищала пила,
задзижчала, як бджола.
Йшла, ішла – а далі ні!
Серед дошки стала,
наче в лещата міцні
враз вона попала.
Я вперед її жену,

та ніяк не протягну.
Став назад її виймать –
в пилки зубчики тріщать...
Не вдається щось буфет –
краще збити табурет,
не кривий – пряменький
чистий і гладенький.
Все ж я майстер із майстрів,
від роботи пропотів...
В мене руки вмілі –
знаюсь я в тім ділі!
Раз, два - в деревину.
Три, чотири – по коліну.
В деревину, по коліну,
у стіні пробив щілину.
Топорище – поламав,
а на лобі в мене шрам.
Обійдусь без табурета.
Краще – рама для портрета.
Є портрет у домі
в нас дідової мами.
Та підхожої якраз
не знайшов я рами.
Я гвіздків чимало взяв
І чотири планки,
а на кухні відшукав
клею аж півбанки.

Раму я зроблю в півдня,
дам їй позолоту,
і похвалить вся рідня
цю мою роботу.
Тільки клей – хоч не бери
пересохлий від жару.
В'язкість в нім пропала.
Позбиваю планки я,
щоб ця рамочка моя
добру міцність мала.
Як ударив молотком –
цвях зігнувся черв'яком.
Другий я хотів забить –
він зробивсь дугою вмить.
А як третій цвях забив,
то головку геть скрутив.
- Ну, та й цвяхи! – мовив я. –
Не заб'єш їх прямо! –
І понині ще моя не готова рама...
Ех, журитись не люблю
жодної хвилини!
Я на зиму наколю
скалочок з ялини.
Скалочки колючі,
і тонкі, й горючі,
затріщать, як на пожарі
у старому самоварі.

От як весело горять!
А хлоп'ята цокотять:
- Іди сюди,
в самовар їх клади.
Ти у нас не майстер,
Ти у нас ламайстер.

- *Ким себе називає головний герой?*
 - *Чи це насправді так? Чому?*
 - *Чи доводилось тобі колись бути в такій ситуації?*
-

Агнія Барто

СЛОН

Спати час! Заснув бичок,
ліг в коробку на бочок.
В ліжку вже ведмідь лежить,
тільки слоненя не спить.
Головою все кива,
мов слониху підзива.

БИЧОК

Іде бичок, хитається
зітхає на ходу:
- Ох кладочка кінчається,

я зараз упаду!

ВЕДМЕДИК

Впав ведмедик на підлогу,
відірвали в нього... ногу.
Все одно його не кину,
бо для мене він єдиний.

КАЧЕНЯТА

Рано, зранку-зранечку
вийшла мама качечка
вчити каченят.
І не втомиться ж учити!
- Ви, качаточка, пливіте
плавно, в ряд.
Хоч синок ще малий,
ще малий,
та сміливо вже поплив,
вже поплив.
- Пливи, пливи,
дитинко,
ти не потонеш,
синку.

ЗІНА З РЕЗИНИ

Купили в магазині

з резини ляльку Зіну,
з резини ляльку Зіну
в корзині я приніс.
Була вона роззява,
ця лялька кучерява,
з корзини долі впала –
в грязюці щоки й ніс.
я вимив у бензині
з резини ляльку Зіну,
я вимив у бензині
ще й пальцем пригрозив:
- Не будь така роззява,
дівчисько кучеряве,
а то нараз відправлю
назад у магазин.

М'ЯЧИК

Наша Тася гірко плаче:
упустила в річку м'ячик.
Тихше, Тасечко, не плач:
не потоне в річці м'яч.

МАШИНА

Ні, даремно ми рішили
кошеня катать в машині:
кіт кататися не звик –
повалив машину й втік.

КОНИК

Коник мій – найкращий в світі,
Як такого не любити!
Причешу йому я хвостик
Та й помчу на ньому в гості.

ЛІТАК

Побудуємо літака ми,
політаєм над лісами.
Політаєм над лісами
і повернемося до мами.

- Прочитай виразно вірші.
 - Які з описаних іграшок є у тебе?
 - Які віршики знайомі тобі з дитинства?
 - Вивчи один віршик напам'ять.
-

Астрід Ліндгрен

«Про Карлсона, що живе на даху»

У місті Стокгольмі, на звичайній собі вулиці, у звичайному собі будинку мешкає звичайна собі родина Сван-тесонів. Це звичайний собі тато, і звичайна собі мама, і троє звичайних собі дітей - Боссе, Бетан і Малий.

- Ба ні, я не звичайний хлопець,- каже Малий.

Але це неправда. Він таки звичайнісінький. Бо хіба мало є на світі семирічних хлопчаків, синьооких, кирпатеньких, з немитими вухами, в завжди подертих на

колінах штанцях? Отож, що не кажіть, а Малий - звичайнісінький собі хлопець.

Боссе має п'ятнадцять років, і він любить грати в футбол куди більше, аніж учити уроки. Отже, він теж звичайний собі хлопчисько.

А Бетан чотирнадцять років, і в неї зачіска точнісінько така сама, як у інших звичайних собі дівчаток.

У цілому будинку є тільки одна незвичайна істота - Карлсон, що живе на даху. Так, він *живе* на даху, і вже саме це вельми незвичайне. Може, в інших краях і трапляється всяка дивина, проте в Стокгольмі майже ніколи не буває, щоб хтось мав справжню хатку на даху. А от Карлсон живе якраз у такій хатці.

Карлсон - кругленький, самовпевнений чоловічок, і до того ж він може літати. В літаках і вертольотах усі люди можуть літати, а ось літати сам собою, крім Карлсона, не вміє ніхто. Досить йому покрутити за гудзика на животі, приблизно проти пупа, як на спині відразу [265] заводиться хитромудрий моторчик. Поки моторчик розженеться, Карлсон хвилюк стоїть спокійно. Та ось моторчик працює на повну силу, і гульк - Карлсон уже здіймається й пливе в повітрі так граційно й поважно, немов якийсь директор, якщо можна уявити собі директора з моторчиком на спині.

Карлсон почуває себе чудово у своїй хатці на даху. Вечорами він сидить на ганочку, попахує люлькою і дивиться на зорі. З даху, звичайно, зорі краще видно, аніж з будь-якого іншого місця в будинку, отож і дивно, що так мало людей живе на даху. Але нікому з мешканців будинку й на думку не спадає, що на даху *можна* жити. Вони навіть не здогадуються, що Карлсон має собі там, нагорі, хатку, бо вона добре схована за великим димарем. А крім того, дорослі зовсім не звертають уваги на такі

маленькі хатки, як Карлсонова, навіть коли наткнуться на них.

Якось сажотрус помітив Карлсонову хатку, коли лаштувався чистити димаря, і дуже здивувався.

- Що за лихо? - мовив він сам до себе.- Хатка! Ніхто б не повірив! Хатка на даху! Звідки вона могла тут узятися?

Та потім він почав чистити димаря, зовсім забув про хатку і більше про неї не згадував.

Малий був дуже радий, що познайомився з Карлсоном. Як тільки прилітав Карлсон, Малому ставало цікаво й весело. Певне, Карлсонові теж було приємно познайомитися з Малим, бо як-не-як, а жити самому в хатці, що про неї ніхто навіть гадки не має, не дуже [266] ресело. Адже приємно, як хтось гукає: «Гей-гоп, Карлсоне!» - коли ти прилітаєш.

Тому й так сталося, що Карлсон і Малий зустрілись. Був саме один із тих невдалих днів, коли тобі немає ніякої радості з того, що ти Малий, хоч узагалі бути Малим просто чудово. Адже він - улюбленець родини, і всі його навзаводи пестять. Та часом випадають і погані дні. Мама вилаяла його за те, що на штанях знов з'явилась дірка; Бетан сказала: «Мала замурза», а тато розсердився, що він пізно вернувся зі школи.

- Чого ти вештаєшся вулицями? - запитав він. «Вештаєшся вулицями!»! Адже тато не знав, що Малий дорогою зустрів собаку. Ласкавого, гарного песика, що обнюхав Малого й помахав хвостом, ніби хотів показати, що він залюбки став би *його власним* собакою.

Як на Малого, то він миттю забрав би собі пса. Але все лихо в тім, що тато з мамою нізачо не хотіли заводити в хаті пса. А крім того, раптом звідкись з'явилася якась тітка й гукнула:

- Рікі, сюди!

І Малий тоді збагнув, що цей песик ніколи не стане його власним.

- Видно, я довіку не матиму свого собаки,- сумно сказав він. Сьогодні день був страх який поганий.- У вас, мамо, є тато, Боссе й Бетан завжди тримаються разом, тільки я, я не маю нікого.

- Дитино моя, ти ж маєш усіх нас! - мовила мама.

- Де там...- сказав Малий ще сумніше, бо йому раптом справді здалося, що він сам-самісінький у цілому світі.

А втім, він мав принаймні одне - свою кімнату, і туди він подався.

Був чудовий, ясний весняний вечір, і вікно стояло відчинене. Білі фіранки легенько колихалися, наче махали маленьким блідим зіркам, що мерехтіли вгорі на весняному [267] небі. Малий підійшов до вікна й почав дивитися надвір. Він думав про того ласкавого песика і уявляв собі, що той тепер робить. Може, лежить десь на кухні в кошику, і, може, на підлозі біля нього сидить хлопець - не Малий, а якийсь інший хлопець,- гладить його кудлату голову й приказує: «Рікі, ти чудовий песик!»

Малий тяжко зітхнув. Раптом він почув легеньке гудіння. Воно дедалі дужчало, і несподівано повз вікно повільно пролетів товстий чоловічок. Це й був Карлсон, що живе на даху, але ж Малий ще не знав того.

Карлсон тільки зміряв Малого довгим поглядом і полетів собі далі. Він зробив невеличке коло над дахом сусіднього будинку, облетів димар і повернувся назад до вікна. Тепер він додав швидкості і промчав повз Малого, ніби реактивний літак.

Він кілька разів пролетів отак повз вікно, а Малий стояв, принишклий, і очікував, що ж буде далі. Від хвилювання в нього аж мороз пішов по спині, бо не кожного ж дня за вікном літають товсті чоловічки.

Врешті Карлсон уповільнив літ біля самого підвіконня і гукнув:

- Гей-гоп! Можна присісти скраєчку?

- О, прошу,- відповів Малий і докинув: - А що, важко отак літати?

- Тільки не мені,- поважно відповів Карлсон.- Мені все легко, бо я найкращий у світі літун! Проте я не раджу кожному лантухові наслідувати мене.

Малий відчув, що «кожний лантух» його теж стосується, і вирішив ніколи навіть не пробувати літати.

- Як тебе звать? - спитав Карлсон.

- Малий. Хоч насправді я звусь Сванте Свантесон.

- А мене, уяви собі, на диво звать Карлсон. Просто Карлсон, і годі. Гей-гоп, Малий!

- Гей-гоп, Карлсоне! - сказав Малий.

- Скільки тобі років? - спитав Карлсон. [268]

- Сім,- відповів Малий.

- Чудово. Підемо далі,- мовив Карлсон.

Він хвацько перекинув через підвіконня свої коротенькі товсті ніжки й опинився в кімнаті.

- А тобі скільки років? - спитав Малий, подумавши, що Карлсон поводить себе занадто по-дитячому, як на дорослого дядька.

- Мені скільки років? - перепитав Карлсон.- Я чоловік у розквіті сил - оце все, що я можу сказати.

Малий добре не знав, що означає бути чоловіком у розквіті сил. Може, він теж чоловік у розквіті сил і тільки не знає про це? Тому він обережно спитав:

- А в скільки років буває розквіт сил?

- У всі роки,- задоволено відповів Карлсон.- У всі, принаймні, коли йдеться про мене. Я вродливий, розумний і до міри затовстий чоловік у розквіті сил.

Після цього Карлсон дістав із книжкової полицки Малого його іграшкову парову машину.

- Давай заведемо її,- мовив він.

- Без тата ніяк не можна,- сказав Малий.- Машину мені дозволяють заводити тільки з татом або з Боссе.

- З татом, з Боссе або з Карлсоном, що живе на даху,- поправив його Карлсон.- Найкращий у світі машиніст - це Карлсон, що живе на даху. Так і передай своєму татові!

Він миттю схопив пляшку з денатуратом, що стояла побіч машини, наповнив спиртівочку й запалив її.

Хоч він був і найкращий в світі машиніст, однак наливав спирт так незграбно, що на книжковій полиці з'явилась ціла калюжа. Вона загорілась, і навколо машини затанцювало веселе блакитне полум'я. Малий злякано крикнув і кинувся до полиці.

- Спокійно, тільки спокійно! - мовив Карлсон і застережливо підняв пухку руку. [269]

Малий не міг сидіти спокійно - адже горіла його полиця! Він схопив ганчірку й погасив полум'я. Там, де горіло, на лакованій полиці залишилися великі негарні плями.

- Глянь, яка стала полиця,- зажурився Малий.- Що скаже мама?

- Дурниці, не варто й згадувати,- мовив Карлсон.- Кілька маленьких плям - це дурниці. Так і передай своїй мамі!

Він улякнунв біля машини, і очі його заблищали.

- Зараз вона запрацює.

І справді, машина скоро почала працювати. «Пах-пах-пах»,- пахкала вона. О, це була найкраща з усіх парових машин, і Карлсон так запишався, ніби сам її винайшов.

- Я мушу перевірити запобіжний клапан,- сказав він і почав завзято крутити якусь ручку.- Завжди може статися лихо, коли не перевіриш запобіжного клапана.

«Пах-пах-пах»,- пахкала машина дедалі швидше й швидше. «Пах-пах-пах». Врешті вона почала задихатися, наче бігла під гору. Очі в Карлсона променіли.

Малого вже перестали турбувати й плями на книжковій полиці, такий він був радий, що має чудову парову машину і що познайомився з найкращим у світі машиністом, який так гарно перевірів запобіжний клапан.

- Оце-то воно, Малий! - вигукнув Карлсон.- Оце-то пах-пах-пах! Найкращий у світі машиніст...

Більше він не встиг Ні-юго сказати, бо раптом почувся страшний луск, і парової машини не стало, лише уламки з неї порозліталися по всій кімнаті;

- Вона вибухнула! - захоплено вигукнув Карлсон, ніби це було найкраще, що могла зробити парова машина.- Справді-таки вибухнула! А який луск, ух! [270]

Проте Малий не міг так само радіти, як Карлсон. у нього в очах заблищали сльози.

- Моя машина...- схлипнув він.- З неї залишились самі уламки!

- Дурниці, не варто й згадувати,- сказав Карлсон і безжурно махнув пухкенькою ручкою.- Ти собі зможеш узяти нову парову машину.

- Де? - здивувався Малий.

- У мене нагорі. їх там є кілька тисяч.

- Де це в тебе нагорі? - спитав Малий.

- Нагорі, в моїй хатці на даху.

- У тебе є хатка на даху? - перепитав Малий.- І в ній кілька тисяч парових машин?

- Еге ж, принаймні кількасот набереться,- сказав Карлсон.

- О, як би я хотів подивитися на твою хатку! - вигукнув Малий.

Просто важко було повірити: хатка на даху, і в ній живе Карлсон...

- Ти ба, хатка, повна парових машин,- здивувався Малий.- Кількасот машин!

- Ну, я докладно не рахував, скільки їх, але кілька десятків буде,- сказав Карлсон.- Часом вони вибухають, проте десятків зо два ще залишилось.

- І ти даси мені одну машину?

- Ну, звичайно.

- Зараз даси?

- Ні, спочатку мені треба їх трошки оглянути, перевірити запобіжні клапани тощо. Спокійно, тільки спокійно! Днями ти її матимеш.

Малий заходився збирати далі шматки того, що недавно було його паровою машиною.

- Уявляю собі, що скаже тато,- занепокоєно промурмотів він.

Карлсон здивовано звів брови. [271]

- Через машину? То дурниці, не варто й згадувати! Так і передай своєму татові. Я б сам сказав йому це, якби міг ще трохи побути тут і зустрітися з ним. Але мені треба зараз летіти додому, глянути, що там робиться.

- Як гарно, що ти завітав до мене,- сказав Малий.- Хоч парова машина... Ти ще колись прилетиш?

- Спокійно, тільки спокійно! - мовив Карлсон і покрутив гудзика на животі приблизно проти пупа. Моторчик зачмихав. Карлсон не рухався з місця, чекаючи, поки він добре розженеться. Та ось Карлсон відірвався від підлоги і закружляв по кімнаті.

- Мотор чогось кашляє,- сказав він.- Треба буде залетіти до майстерні, щоб його там змастили. Звичайно, я й сам міг би змастити, адже я найкращий у світі моторист. Та все часу немає... Ні, мабуть, таки загляну до майстерні.

Малий теж подумав, що так буде найкраще.

Карлсон вилетів у відчинене вікно. Його маленька товста постать чітко вимальовувалася на тлі весняного зоряного неба.

- Гей-гоп, Малий! - гукнув він, помахав пухкенькою ручкою і полетів.

Борис Заходер

ПРИКРІСТЬ СОБАКИ.

Собака радий – узяли на дачу!
Псеує одна прикрість радість собачу:
собаці, хоч трішки, але ж – дошкуляє,
що дачу високий паркан обступає:
якби не огидний паркан цей довкола,
то з кішками інша була б і розмова.

Переклад А. Присяжнюка

Янка Купала

(Уривок з поеми «Тарасова доля»)

Народився на світ білий
і Тарас у путах,

а не легко, ой братове,
змалу будь закутим!
Я так само чорні пута
ніс при государі,
спопелив би ту годину,
якби міг, в пожарі!
Переклад Максима Рильського

- *З ким себе порівнює поет Янка Купала*

.....
МОЯ НАУКА

Не дав мені Бог книжну мудрість вивчати
Мій батько й не бачив розкошів таких.
Слова білоруські дала мені мати,
Пісні білоруські вивча я без книг.
На самій зорі моїх днів невеселих
Мене білоруська ростила земля,
І прислухався до гомону в селах
І пильно вдивлявся у рідні поля.
І душу краси землі окриляли,
Під небо блакитне злітала вона,
Веселки її променисті купали,
І стала душа як веселка – весна.

Переклад Максима Рильського

- *З чого видно, що поет ставиться з любов'ю до рідної землі?*

ШОКОЛАДНА ДОРОГА

Одного разу троє братів з Барлетти подалися в мандри. Йшли вони, йшли та й натрапили на гладісіньку коричневу дорогу.

- Що воно таке?- запитав перший.

- Це не дерево, - сказав другий.

- Це не вугілля, - сказав третій.

Щоб дізнатися, з чого дорога, всі троє стали навколішки й лизнули її. Аж виявилось, що то шоколад! Дорога була з шоколаду! Почали вони його їсти. Настав вечір, а брати все їдять та їдять шоколадну дорогу, аж поки залишився тільки маленький клаптик. Не стало ні шоколаду, ні дороги.

- Що ж то робити? На щастя, стрівся їм селянин, що вертався на возі з поля.

- Я одвезу вас додому, - мовив він.

І привіз їх у Барлетту, аж під самісіньку їхню хату. Злізли брати, дивляться, а віз увесь із печива. Не довго думаючи, взялися вони до воза, і за хвилину не лишилось ні коліс, ані голобель*.

Нікому в Барлетті, ще зроду так не щастило, як тим братам, і навряд чи колись пощастить.

Голоблі – жердини, прикріплені до передньої частини воза.

- *Барлетки, мандри, гладісіньку, навколішки*
- *Куди подалися брати?*

- *Що з ними трапилось в дорозі?*

КАЗКИ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Олександр Зима

РЕМЕЗОВА РУКАВИЧКА

Казка

Птахи ремези – Юнь і його дружина Еола – жили в Африці, на березі океану. Щороку до них прилітали зимувати шпаки і ремезам з ними було дуже весело. Та навесні шпаки відлітали у вирій. Починалися дощі і ремези сумували на березі свого теплого океану.

- Чому ви не залишаєтесь в Африці? – запитавсь якомсь Юнь у ватажка шпачиної зграї крапчастого Цако. - У нас тут ніколи не буває морозів, удосталь їжі, а від дощів можна сховатись під пальмовим листям.

- Тут немає синіх озер, не ростуть білі берези, не цвітуть терен і лісова груша, - відповів на те Цако.

- Але ж тут є джунглі,- нагадав Юнь.

- Ми тут у гостях. А дома нас виглядають діти. Дома найкраще. Якщо я не побачу наших золотих степів, я загину від журби та розлуки. – сказав Цако й додав: - Про це знає кожна перелітна пташка.

Усю весну, літо й осінь Юнь думав про сині озера, березові гаї, де літували його друзі шпаки і ніяк не міг наважитися сказати своїм родичам про заповітну мрію – полетіти з Цако у вирій і побачити золотий степ, без якого не може жити крапчастий птах.

Коли нарешті шпаки повернулися, Юнь сів біля Цако і почав розпитувати:

- Скажи, Цако, чи зміг би я з Еолою перелетіти через три моря?

- А чом би й ні? – здивувався Цако. – Ластівки ж он літають.

- Добре тобі казати, - зітхнув Юнь і похнюпливо опустив свою білу голівку з чорними довгими смужечками. – Тобі легко, бо ти знаєш дорогу, а я, окрім теплого берега, ніде не бував, нічого не бачив.

- Летімо разом, - запропонував Цако.

- А нас пропустять у країну беріз і синіх озер?

- Для птахів нема кордонів, - засміявся Цако. – Але у кожного є своя батьківщина. Без неї не проживеш.

- Я народився в Африці, - сказав Юнь. – Як же мені її покидати? Можливо, я вже ніколи не знайду зворотної дороги до нашої пальми на березі теплого океану.

- Ми тебе проведемо, адже ми знову повернемося зимувати, - заспокоїв Цако. – Якщо надумав летіти, то приходь з Еолою на нашу галявину, де ми пробуємо крила.

Юнь подякував Цако і сказав:

- Тільки ж гляди не передумай, а то нас родичі засміють.

- Не передумую. – запевнив Цако і полетів до своєї зграї.

Якось уранці, коли інші ремези ще спали, Юнь та Еола вирушили з шпаками у невідомий для них переліт. День летять, другий день летять, а внизу – все ті ж пальми.

- Коли ж будуть холодні моря? – запитав Юнь у Цако.

- Десять днів ти бачитимеш океан, пальми, джунглі. – пояснив Цако. Зараз ми летимо вздовж берега океану.

Минуло десь днів. Уся зграя всілася на вершечках дерев і задивлялася на пустелю з жовтим гарячим піском.

- Будьте дуже уважні, - попередив ремезів Цако. – Я чую дихання циклону. Не відставайте від зграї.

Повіяв теплий вітерець, небо вкрила сива мла. Цако гукнув ремезам, щоб ставали на крило, і разом зі зграсю піднісся вгору. Політ був такий стрімкий, що в Еоли запаморочилась голова.

- Еоло! Гукнув їй навздогін Юнь, але перед його очима разом з Еолою майнули шпаки й зникли в жовтодимучому небі.

Юнь забув скласти крила, як зробили це шпаки і вітер жбурляв його то в гору, то в низ і мало не розбив об верхівку дерев. Тоді Юнь зібгався в клубочок і відчув, що теж, мов куля, летить крізь жовту спеку. Яких тільки страхів натерпілися Юнь з Еолою, але тим більшою була радість, коли вони разом з Цако та іншими шпаками зібралися на березі Чорного моря.

- Я думав, що вітер розвихрить нас по пустелі,- сказав Юнь, голублячи крилом свою Еолу.

- Головне – не злякатися, - сказав Цако і глянув на Юня. – Тепер ми вже вдома.

Відпочинемо, а через кілька днів нас зустрінуть діти з новими шпаківнями.

Еола не наважилася спитати у Цако, чи можна їм з Юнем поселитися в новому будиночку. Тому, як тільки прилетіли в березовий гайок, що ріс над берегами маленького й глибокого озера, Еола почала мостити гніздо на розгіллі старої берези.

Наступного дня прийшов холодний дощ і ремези всю ніч протремтіли в блаженському гніздечку.

- Де ж обіцяні золоті поля? – запитала вранці в Юня Еола.

- Не знаю. Треба довідатись у Цако.

- Так і замерзнути можна, - мало не плаче Еола. – Можна б повернутися, але без шпаків ми не знайдемо дороги додому...

Уранці здивовані діти побачили незнайомих птахів з білими головками й тоненькими гострими дзьобиками.

- Що це за птахи?- запитали у Цако.

- То ремези. Юнь і Еола. Вони прилетіли з Африки. Тяжко їм тут: весна холодна, ремези звикли жити в теплі, - пояснив Цако.

- Ми їм допоможемо,- сказали діти й причепили на березову гілку незвичайне гніздечко для ремезів з вовняної рукавички.

Еолі сподобалася ця затишна хатинка. У ній було тепло й м'яко, а ремезенята зможуть в ній колисатися.

Наступної весни, коли Еола і Юнь знову прилетіли в країну золотих степів, вони вже не знайшли на березі своєї вовняної рукавички.

- Що ж ми будемо робити? Занепокоївся Юнь. – Цако загинув під час циклону і нема кому підказати дітям, щоб вони подарували нам нову рукавичку.

- А нам і не треба нічиєї допомоги, - похвалилася Еола. – Ціле літо я не марнувала часу, а вчилася плести свою ремезову рукавичку.

- З вовни? – запитав засмучений Юнь, бо не знав, де дістати такого білого теплого прядива. – Чи не краще нам повернутися додому? Тепер я теж запам'ятав дорогу.

- Ні,- відповіла Еола. –Коли загинув Цако, я дала обіцянку назавжди залишитися на його рідній землі, де так багато квітів і добрих допитливих дітей. Почнімо ж плести своє гніздечко!

Юнь приносив Еолі довгі гілочки з льону та конопель, збирав у полі білий пух, а мудра Еола плела й плела свою ремезову рукавичку під весняну музику шпачиних пісень.

• Ремези, похнюпливо, біленькому, циклону, конопель.

- Назви головних героїв казки.
 - Чому ремези Юнь і Еола вирішили полетіти зі шпаками у вирій?
 - Як зустріли ремезів у незнайомому їм краю?
 - Чому Юнь і Еола вирішили щороку прилітати на батьківщину Цако?
-

Вадим Скомаровський

ЧОМУ В МОРІ ВОДА СОЛОНА

Казка

Десь там, за тридев'ять земель,
де хвилі піняться між скель
і сохнуть біля моря сіті,
рибалка жив колись на світі.
Росли у нього два сини –
не пустуни, не плаксуні,
обидва і стрункі, і гожі,
а вдачею не дуже схожі.
Молодший – лагідна душа,
віддасть останнього гроша,
розділить радощі і болі,
окраєць хліба, дрібку солі.
А старший син – той, навпаки:

ховав у скриньку мідяки.
В такого, скажемо для сміху,
не випросиш узимку снігу...

І ось неждано в літній час,
коли вечірній промінь згас
і сутінками вкрилось море,
братів спіткало люте горе.

З імли, пітьми, далечини
прийшли баркаси* і човни,
І лиш про батькову фелюгу*
Нема ні вісточки, ні слуху.
Мовчить байдужа глибина,
віщує лихо таїна.

Молодший брат змарнів од того,
а старший гримає на нього:

- Ти бач, розкис, похнюпив ніс,
до двору змалечку приніс,
немов торішній мох до скелі, -
і вигнав меншого з оселі.

Минув чи рік, чи два підряд –
і став заможним старший брат,
купив баркас, рибальську сітку
і вже не згадує сирітку.

А менший жив, немов жебрак:
замість оселі мав барак,
виконував тяжку роботу –
у наймах спину гнув до поту.

Усе терпів: і злидні, й бруд,
в сімнадцять літ зів'яв і схуд,
і серце ятрили до болю
думки про братову сваволю.

Міркуючи і с'як, і так,
до моря квапився юнак,
спускався стежною по схилу
і наштовхнувся на круглу брилу.

Аж гульк – жорна – камінці,
що мелють гречку на млинці,
а зерна стиглої пшениці –
на булочки і паляниці...

- Прекрасна річ, - зітхнув бідняк, -
а скористатись нею як?

Візьму - не матиму спокою. -

І жорна він торкнув рукою.

І раптом, жорна, як живі,
змахнули краплі дощові,
загуркотіли, закрутились
і ...сінь молоти заходились.

Куди не глянь – біліє сіль,
як сніг серед зимових піль.

Уже гора тієї солі і схаменувався юнак:

- Доволі!

«Доволі» - то умовний знак,

хоч і не знав цього бідняк.

А жорна слухались наказу

і зупинялися одразу.
Юнак подався на базар,
бо сіль – це вигідний товар.
Одвіз, попродав, гроші має,
живе собі та поживає.
І все, либонь пішло б на лад,
якби не заздрих старший брат:
- Ага, так від торгує сіллю?
Зайду до нього у неділю.
Прийшов. Переступив поріг.
Зігнувся, ніби занеміг,
і мовив обережно: - Брате,
де солі зміг ти стільки взяти?
А той, хоч гостю і не рад,
але озвався (звісно ж брат!):
- Та маю знахідку нівроку*, -
і показав на жорна збоку.
Спідлоба глянув старший брат
і щось промимрив невпопад:
- Ай - ай, стоять без руху... долі,
а в мене – ані пучки солі.
Позич на день чи два мені
ці диво-жорна кам`яні.-
І менший брат махнув рукою:
- Бери на тиждень, Бог з тобою.
«Неждана вість, жадана вість», -
пролепетав незваний гість,

забув про брата і про втому,
мерщій за жорна – і додому.

Гукнув дружині заодно:

- Неси мішка, стели рядно.

От заживем тепер з тобою! –

І жорна він штовхнув ногою.

Вони спокійно загули

і сіль молоти почали...

Заметами лягала сіль

на підвіконня, на постіль,

запорошила стіни, речі,

сягнула братові по плечі.

А він волає*: «Ще!» та «Ще!»,

хоч сіль повзе, пливе, тече.

Вже півкімнати стало солі,

але не каже він: «Доволі!»

У вікнах задзвеніло скло,

а він мовчить, немов на зло.

Хитнулись крокви, стіни, стеля –

І завалилася оселя.

А жорна вискочили з хати

і почали собі кружляти.

До моря потім завернули,

у воду – плиг і потонули.

І кажуть, на морському дні,

де риби водяться чудні

і де вода густа і чорна,

сіть мелють, мелють, мелють жорна.

Баркас – великий човен.

Фелюга – невелике вітрильне судно.

Нівроку- тут; гарна, така як треба.

Волати – сильно кричати.

• *Яким змальовано у творі старшого брата?*

• *Яка риса була головною в його ставленні до життя?*

• *Знайди підтвердження своєї думки в тексті. А що ти можеш сказати про молодшого брата?*

• *Що в цій казці засуджується?*

• *Знайди в казці зачин, основну частину, кінцівку.*

Юрій Ярмиш

МІСТО ДРУЖНИХ МАЙСТРІВ

(Скорочено)

Чого тільки не буває в світі. Ось послухайте ... В одній країні було місто, яке не мало назви. Вас цікавить, як туди надсилали листи? Так і писали на конвертах: «У місто».

Далеко линула слава про громадян безіменного міста, міста вправних майстрів.

Одне було зле – кожен майстер працював сам-один. Тільки двоє майстрів – Лар і Крос – спілкувалися в роботі, хоч вони й працювали кожен у своїй майстерні.

Розумний і веселий Лар придумав найхитріші механізми. Ніхто не міг розгадати їх, такі вони були мудрі.

І Крос теж був знаменитий – ніхто краще за нього не міг зробити те, що придумував Лар.

Якось на початку літа оповісник* піднявся на помістя і голосно, щоб усім було чути, проказав:

- Славна Рада найстаріших майстрів вирішила: час уже придумати назву нашому місту. . Хто створить Ляльку, яка вмітиме говорити, ім'ям того й буде названо на честь місто. Восени на цій площі майстри повинні показати свої творіння.

Слухали оповісника і Лар із Кросом.

Лар замислився. Довго він міркував, як йому зробити незвичайну Ляльку... Одного тільки він не помітив – зловтішної посмішки на обличчі Кроса.

А Крос радів: «Нарешті прийшла моя хвилина!»

Йому хотілося, щоб слава належала тільки йому.

Крос не мав сумніву, що переможе саме він. Його ім'я, ім'я творця Ляльки, яка говоритиме, - вічно житиме в назві міста!

І наступного дня він послав свого підмайстра сказати Ларові, що відмовляється працювати разом. Лар дуже схвилювався, відразу ж побіг до Кроса, щоб той пояснив йому свій дивний вчинок. Але Крос не пустив його на свій поріг.

II

Майстри розпочали роботу – кожен сам-один. Крос замкнувся в майстерні за сімома замками, щоб ніхто не бачив, як він працює. Думав день, думав два, три, п'ять днів, десять, цілих тридцять днів і три рази по тридцять. Та надумати нічого не зміг.

Лялька, яку нарешті зробив він із підмайстрами, вміла тільки розплющувати очі і голосно пищати: «Мамо!». А більше не могла вимовити й слова.

Лару теж було нелегко. Коли він майстрував разом з Кросом, робота в них завжди кипіла. А тепер... Лар давно вже придумав хитромудру будову незвичайної Ляльки, але зробити все треба було так тонко, що обійтися без Кроса він не міг!

І ось одного разу, коли Лар сидів у край засмучений, з двору долинули молоді дзвінкі голоси . Двері широко розчинилися. Лар глянув на несподіваних гостей із радісним криком кинувся їм назустріч. Це були його сини, яких він не бачив цілих три роки. Вони вчилися в іншому місті.

Подивилися сини на батькову роботу. І старший сказав:

- Ми допоможемо тобі! Ми багато чого навчилися. Не бійся довірити нам найважчу справу.

Сини швидко і вміло зробили те, що прохав батько.

Майстри дуже стомилися, їм захотілося відпочити, повеселитися. Вони замкнули двері і пішли на виставу мандрівних акробатів. Повернулися пізно вночі. В майстерні всі речі були на своїх місцях, крім однієї...

Чудесна Лялька зникла!

Сини обшукали кімнати, горище. Лар уважно оглянув віконні рами –може Ляльку вкрали через вікно? Відчай охопив усіх. Скільки часу витрачено марно! І хіба можна за ніч відтворити те, що робилося цілісіньке літо?

Засмучений, поплентався Лар зі своїми синами вранці на площу. Там уже зібралось багато людей. Вони нетерпляче чекали: хто переможе?

Ще заздалегідь кожен майстер написав про свою Ляльку Раді старших майстрів міста. І тепер оповісник у присутності суворих суддів викликав майстрів на поміст. Звідти вони показували народові своїх ляльок.

Всі ляльки були дуже гарні у своїх коротеньких яскравих платтячках, кольорових туфельках і панчішках. Але говорили вони погано. Деякі знали тільки слово «мама», інші вимовляли ще «тато», а одна лялька навіть сказала «молоко». Та розмовляти ляльки зовсім не вміли! Це були справжнісінькі папуги. Чого їх навчали, те вони й повторювали, та й то два-три слова!

- Люди міста, дивіться! Слухайте! - на всю площу проголосив оповісник. - Зараз покаже народові свою Ляльку майстер Лар!

Та Лар на поміст чомусь виходив повільно-повільно, низько похиливши голову. І в руках у нього нічого не було...

- Дорогі мої друзі, - сказав він сумно. - Я придумав незвичайну Ляльку. Але в мене її нема...

Він мовчки зійшов з помосту і люди розступилися перед ним.

- Слушайте всі і дивіться! – знову пролунав над площею гучний голос оповісника. – Майстер Крос хоче показати свою Ляльку!

Крос легко збіг на поміст. В руках у нього була напрочуд гарна Лялька! Вона розплющила блакитні очі й сказала:

-Добрий день! Нарешті я зможу розповісти вам про своє народження!

Ой, що тут зчинилося! До неба полетіли капелюхи:

- Хай живе великий майстер Крос і його чудесна Лялька!

- Віднині наше місто називатиметься Кросградом!...

І серед тих вигуків зовсім не чути було, що говорить дивовижна Лялька. Коли ж народ трохи вгамувався, Лялька яка давно уже хмурилась,знову повторила :

- Ось тепер я нарешті зможу розповісти вам про своє народження. - І вона голосно щоб усі почули, сказала:

- Мене придумав майстер Лар, а зробили його сини!

На площі запала незвичайна тиша...

Народ вражений, мовчав. Хитрун Крос хотів утекти з помосту, та люди його не пустили.

А Лялька продовжувала:

- Учора ввечері майстри пішли в цирк. Я залишилася сама... Раптом трохи піднялась одна мостина – і з'явилася чиясь кудлата голова. Це був майстер Крос! Він схопив мене і потягнув підземним ходом до себе. Він запрягнувся зламати мене, коли я що-небудь розкажу і признався, що копав підземний хід півроку, коли зрозумів, що сам не зможе нічого придумати...

Лялька замовкла.

V

Тоді люди сказали Кросу, щоб він назавжди залишив їхнє місто. Потім почали поздоровляти Лара, що зумів зробити таку чудову Ляльку.

- Він найкращий майстер! – казали люди. – Віднині його іменем назвемо наше місто!

- Тихіше, тихіше,- гукали інші. – Майстер Лар хоче щось сказати!

- Мені приємні ваші слова, - сказав Лар. – Але я повинен признатися: сам би не зміг зробити чудесної Ляльки. Мені допомагали сини... Працювати треба не поодинці, а завжди спільно, дружно і я не хочу, щоб місто називали моїм іменем!...

Увечері на площі був веселий карнавал, та такий, якого ще ніхто не бачив. У нічне небо злетіли грона зелених, червоних, блакитних зірок-вогнів. Люди танцювали і веселилися. Скрізь раз у

раз лунали радісні вигуки на честь творців Ляльки, що вміла говорити і на честь таки придуманої назви міста!

На міській стіні, над ворітьми, громадяни великими літерами викарбовували його назву: «Місто дружних майстрів».

Оповісник – той, хто повідомляє, сповіщає про що-небудь.

- *Де відбувались казкові події? Яке рішення повідомила Рада найстаріших майстрів?*
- *Як вирішив досягти перемоги Крос? Чи вдалося йому обманути городян?*
- *Чому місто назвали «Місто дружних майстрів»?*
- *У яких словах твору передано його головну думку?*

- *Позмагайтеся! Хто швидше знайде речення, у яких є такі вислови: дивовижної форми і краси; хитромудру будову; працювати треба нам поодинці?*

БАЙКИ, П'ЄСИ

Олександр Олесь

БАБУСИНА ПРИГОДА

Дійові особи

Бабуся

Песик

Ведмідь

Каченята

Лис

Каченя

Гай, лука, за нею річка. Бабуся з лозиною і клуночком жене каченят на луку і спиняється під деревом.

Бабуся

Пасіться, любі каченятка,
скубіть собі м'яку травичку,
купайте в сонечку крилята
та поринайте у водичку.

Ловіть метеликів та мушок,
але наставте добре вушка:
там, бачите, синіє ліс.

Живе в тім лісі хитрий Лис.
Ану ж бо, всі запам'ятайте:
як Лиса вгледите – тікайте!

(до песика)

А ти, чорненький, не лежи:
малих пильненько стережи!
Коли б десь Лис чи Вовк скавав,
що ти робитимеш?

Песик

Гав, гав!

Бабуся

(киває головою і гладить Песика)

Гаразд! Дивись мені пильніше
та гавкай дужче, голосніше!

Песик

(весело скаче й голосно гавкає)

Гав – гав, гав – гав! Гав – гав, гав – гав!

Бабуся

Та я ж не Лис – чого пристав!

*Песик біжить до каченят, які вже розсипались по
луці й пасуться.*

Бабуся

Як любо, мило серед гаю!... Спочину, ляжу
задрімаю.

Лягає на траву й кладе клуночок під голову.

*Виходить ведмідь, розглядається навкруги і враз
спиняється, побачивши Бабусю.*

Ведмідь

А хто це тут лежить та спить?

Хто смів ногою тут ступить?

Тут все моє – і луг, і гай.

Я з'їм тебе! Ану вставай!

Будить лапою Бабусю.

Бабуся (*прокинувшись*)

Ой лишенько! Ведмідь! Боюся...

Ведмідь

Ти хто така?

Бабуся

Та я – Бабуся. Там під горою, в мене хатка...

А тут пасу я каченятка.

Ведмідь

А що то в клуночку у тебе?

Бабуся

Та це ж медку взяла для себе.

Ведмідь (облизуючись)

Медку? Медку! Люблю медок!

Але ненавиджу бджілок!

(До бабусі лагідно.)

Коли медку мені даси,

хоч і щодня качат паси.

Бабуся

Чому ж Ведмедику не дати,

коли він хоче ласувати...

На хліб намазати – чи так?

Ведмідь

І сам не знаю, краще як...

*Бабуся бере ложку й набирає з горнятка меду.
Ведмідь нетерпляче тупцює й похапливо їсть,
облизуючи ложку й лапи. Здалеку чути гавкання
Песика.*

Песик

Гав – гав, гав – гав! Гав – гав, гав – гав!

Бабуся

Ой Боженьку! Це ж Лис напав!

Ведмідь

Не бійсь, Бабусю, захищу, а Лиса хитрого провчу!

*Біжать каченята, за ними женеться Лис.
Ведмідь забігає збоку й хапає Лиса.*

Ведмідь

Ага ! Попався! Не пручайся!
Кажі всю правду, признавайся:
чого ти гнався за малими?

Лис

Та я хотів пограти з ними...

Ведмідь

Ой, будеш, Лисе у мішку...

Чого це ніс твій у пушку?

Лис

То Каченя на мене напало
і якось в рот само попало...

Ведмідь

Не вірю! Лисе! *(до Песика.)*
Він сказав неправду, Песіку?

Песик *(притакуючи)*

Гав – гав, гав – гав!

Каченя*(до Ведмедя)*

Неправду каже Лис, що я на нього напало...
Чого б я в рот скакало?! Щоб голову одгриз?

Каченяга *(гуртом)*

Так – так! Ках – ках, так - так, ках- ках...

Ведмідь

Кажі негайно, признавайся, а коли ні, то в торбу
пхайся.

Песик *(завзято)*

Гав – гав, гав – гав! Гав – гав, гав – гав!

Ведмідь *(до Песика)*

А може б, ти вже перестав?

(До Лиса)

Це сором гнатись за малими?

Лис

Та я хотів пограти з ними...

Ведмідь

Бабусю, маєш ти лозину?

А ну, почухай Лису спину.

Бабуся, усміхаючись, бере лозину.

Песик (до Лиса)

Гав – гав, гав – гав! Гав – гав, гав – гав!

Лис (до Бабусі)

Кажіть, щоб він хоч не лякав.

(Стає на коліна.)

Пустіть, у мене діточки...

Всі золоті, як зірочки.

Вони мене додому ждуть,
без мене не їдять, не п'ють.

Я вже не буду, присягаю...

Бабуся (до Ведмедя)

Пустіть! І вже я вас благаю, він більш не буде...

Ведмідь (до Лиса)

Ну, дивись! А попадешся – не просись.

Пускає Лиса. Песик кидається за Лисом.

Песик (завзято)

Гав – гав, гав – гав! Гав – гав, гав – гав!

*Всі стають навипиньки й дивляться.
Песик за хвилину повертається.*

Ведмідь *(до Песика)*

Чому ж ти Лиса не впіймав?

*Песик винувато стає перед Ведмедем, склавши
передні лапки й похиливши голову.*

Бабуся *(до каченят)*

Напаслися? Наїлися? На Лиса надивилися?

Каченяга *(киваючи головами)*

Так – так! Ках – ках, так - так, ках- ках...

Бабуся

Ходімте вже до хатки. Вже вечір.

Час і спатки.

Подякуйте ж, маленькі, Ведмедеві гарненько.

Каченяга *(вклоняються Ведмедеві)*

Так – так! Ках – ках, так - так, ках- ках...

Ведмідь

Коли б щось трапилось кричіть:

«Біжіть, Ведмедику, біжіть!»

Хай нападе чи Вовк, чи Лис –

вже не сховається у ліс.

Бабуся (бере клуночок і лозину)

То ми вже підемо до хати...

(До Ведмедя.)

Хотіла б я вам щось сказати.

Ведмідь

Кажіть, Бабусю: наперед я вам віддячуся за мед.

Бабуся

Чи не могла б я вас просити колись до мене
загостити.

Зробіть цю ласку: завітайте!

Ведмідь

Чи ж то безпечно? Уважайте – щоб там до лиха не
прийшло.

Це ж вам не праліс*, а село!

Бабуся

Та й близько там села немає!

Гора, а з неї ліс збігає,
та десь потік шумить здалека -
оце й уся вам небезпека.

Побачите мою хатинку
й така (показує) з горішками торбину.

Ведмідь

Прийду! Кажи: прийду, і край!

Бабуся

А я до вас! Такий звичай.

Ведмідь

Та ви ж не втрапите до мене – там ліс, як море те
зелене.

Бабуся (*показуючи на Песика*)

А це ось хто? Хай молоде, та має носа – доведе!

Ведмідь

Це може статись: добрі пси, ой, мають капосні*
носи!

Нехай прийдуь і каченятка – я покажу їм
ведмедятка.

(До каченят.)

Вас не злякає довгий шлях?

Каченята

Так – так! Ках – ках, так - так, ках- ках...

Ведмідь

Ой, я люблю таночки...

Ану, малі, хоч трошки!

Бабуся

Беріться за крилятка, танцюйте каченятка!

Каченята

Так – так! Ках – ках, так - так, ках- ках...

Каченята танцюють. Ведмідь, пританцьовуючи, запрошує Бабусю і з нею прилучається до танцю.

Праліс – незайманий, віковий ліс
Капосний – завдає шкоди, робить
неприємність.

• *Назвіть дійових осіб п'єси. У кого з них найбільша роль, а в кого – найменша?*

• *Коротко розкажіть, як у п'єси розгортається дія: зачин – основна частина – кінцівка.*

• *Підготуйтеся до читання п'єси за ролями.*

• *З'ясуйте, скільки треба виконавців.*

• *Які особливі ознаки має кожна дійова особа? Як це краще передати інтонацією і жестами?*

• *Який настрій переважає у п'єсі – веселий чи сумний? Які ролі ви б хотіли виконувати?*

Ніна Куфко

ГУСИ – ЛЕБЕДІ
Дійові особи

Батько	Черешня
Мати	Річка
Орися	Їжак
Подруги	Ведучий 1
Орисі	Ведучий 2
Іванко	Дівчатка
Кіт	Гуси
Сова	Ялиночки
Піч	

Ведучий 1

Великдень – свято навесні.
Веселий гомін у шпаківнях.
Прозоре небо. Дні ясні.
Птахи уже вернулись з півдня.
В цей день Орисині батьки
кудись надумали збиратись,
і каже батько до дочки.

Батько

Сьогодні, доню, кидай гратись,
ось тут картопелька, звари
і не відходь сама від ганку.

Мати

А головне – гляди Іванка!

Ведучий 1

Сказала так і подалась.

Орисі заздять щиро діти:
дівча метке, встигає скрізь,
уміє братика глядіти.
Пішли батьки, Орися вмилась.
Іванко спав у холодку.
Сіренький котичок на ганку
згорнувся бубликом і ліг,
очима кидав на Іванка –
дитячий сон його стеріг.
І раптом від сусідів з хати
кричать Орисі.

Подруги

Все облиш!

Не можна в свято працювати,
ти краще йди до нас скоріш!
Ми будем крашанки катати.
Дівчата, все сюди несіть!

Ведучий 1

Орися стала міркувати...

Орися

Піду швиденько хоч на мить!

Ведучий 1

Схопила крашанки із миски
і котику дає наказ.

Орися

Сиди ось тут, гляди колиску.

Побачиш, я вернуся враз.

Музика. Танок дівчаток з крашанками.

Ведучий 1

Орися крашанки катає,
кладе в блискучий жолобок...

Аж налетіла ціла згряя,
закрила крилами садок.

Музика. Літають гуси, забирають Іванка.

Це гуси – лебеді летіли,
до хлопця шиї простягли,
його з колиски підхопили
і аж до неба підняли.
Злакався котик, що робити?!
Біжить, Орисі сповіща.

Кіт

Як лебедів мені зловити?

Орися

Ой леле!

Ведучий 1

Скрикнуло дівча.
Біжить додому що є сили –
самотня люлька у саду.

Орися

Де ти, Іванку?

Де ти, милий ?

Шукати братика іду!

Ти, котику, іди до хати,

сиди тихенько, стережи,

як тільки прийдуть батько й мати,

про все їм, любий, розкажи.

Музика. З`являються ялиночки, стають у шаховому порядку. Ритмічні рухи.

Ведучий 2

Іде стежинкою до гаю,

шукає у незнане путь...

Сову побачила, питає,

Орися

Де гуси-лебеді живуть?

Сова

Я знаю, люба, - ти в тривозі,

іди праворуч, не звертай

та в небезпечній цій дорозі

не їж ні крихти, пам'ятай!

Ведучий 2

Біжить Орися по травичці.

Сова ж казала «не звернуть»!

Аж піч стоїть. Вклонилась пічці.

Ориця

Де гуси - лебеді живуть?

Піч

Я знаю, де вони летіли,
скуштуй вареничків – скажу.

Ориця

Сова ж «ні крихти» не веліла...
Без їжі, мабуть добіжу.

Ведучий 2

Біжить Ориця. Чує – бджілки
біля черешеньки гудуть.
Вклонилась їм, торкнулась гілки.

Ориця

Де гуси-лебеді живуть?

Черешня

Я бачила, куди летіли,
з'їж ці черешеньки – скажу...

Ориця

Сова ж «ні крихти» не веліла.
Без їжі, мабуть добіжу.

Ведучий 2

Біжить Ориця , поспішає,

аж бачить річку іздала,
молочна річка протікає,
а бережки всі з киселя.
Підбігла дівчинка, питає.

Ориця

Чи вірно вибрала я путь?
Скажи, ти це напевно знаєш, -
де гуси – лебеді живуть?

Річка

Я знаю, та завжди хоч трошки,
сідай, накрійся рушничком.
Ось тут є мисочка і ложка,
кисіль солодкий з молочком.

Ориця

Ні, річко люба, я не сяду,
відверто я тобі кажу,-
я слухаю свої поради,
тому, пробач, я побіжу.

Ведучий 2

Побігла далі, ліс без краю,
втомилась, сіла на пеньок...

Іде доріжкою, кульгає,

маленький сірий їжачок.

Їжак

Добрідень!

Чом ти тут блукаєш?

Знайома вже з лісовиком?

Баба Яга тут проживає,

її хатина за горбком.

У неї є сова-служниця,

та лиш брехню від неї чуть,

ще є великі білі птиці,

їх гуси - лебеді зовуть.

Орися

Я їх шукаю! Мій там братик!

Що діяти? Як я зайду?

Скажу, мабуть, прийшла забрати

свого Іванка... так, піду!!!

Їжак

Ти наче зовсім не злякалась,

та ж людожери там сидять!

Сказати правду, щоб сміялись?

Вони обох вас поїдять.

Бо люті дуже і неситі...

Я сам піду, а ти сиди,

Іванка я почну просити,

щоб він приніс мені води.

Як до криниці він підійде,

ось тут вона, ти стережи,
із-за кущів тихенько вийди,
хапай Іванка – і біжи.

Ведучий 2

Домовились, і диво сталось:
Орися з хлопчиком біжить,
а гуси враз попрокидались,
вже ціла хмара їх летить.
Летить... Шумлять великі крила.
Спішать Орисі навздогін,
аж темно стало, небо вкрили ...
Зняли над лісом клекіт – дзвін.

*Тривожна музика. Ялиночки гойдають вітамі.
Орися з Іванком бігають між деревами. Гуси –
лебеді наче наздоганяють їх. Масова сцена.*

Орися

А ось і річечка молочна...
Ой, річко мила, пробачай,
я зголодніла, їсти хочу,
ти тільки нас обох сховай!

Ведучий 1

Сховала річка. Пролетіли
ті гуси – лебеді кудись...
Побігли діти... Знову крила,
як біла хмара піднялись.
Аж ось густі черешні віти...

Ориця

Ми знімемо твої плоди,
зумій нас тільки добре вкрити,
Щоб врятувати від біди.
Музика. Гуси пролітають.

Ведучий 1

Гіллям черешня їх накрила,
не ворухнеться, наче спить.
Птахи над нею пролетіли,
не зупинилися й на мить.
А діти ягід назривали,
розкидали, аби хтось їв.
Побігли... Знову наздогнала
їх дика згряя злих птахів.
Ориця з братиком тікають,
а ось і піч, вогонь у ній,
вклонились їй і так благають.

Ориця

Сховай нас, пічечко, мерщій!
Музика. Гуси пролітають.

Ведучий

Їх сірим димом піч накрила
до неба хмара піднялась.
І знову згряя пролетіла
десь аж за обрій подалась.

А тут і хата вже близенько
забігли діти у садок,
їх зустрічають батько й ненька,
цілують рідних діточок.
І посідали всі до столу,
розмов і радості було...
А гуси – лебеді ніколи
не завертали в те село.

•Скільки дійових осіб у казці?

•У яких місцях відбувається дія?

•Хто і як допоміг Орисі і Іванкові
врятуватися?

•Виберіть для інсценізації уривок, що
найбільше вам сподобався. Читаючи,
передавайте голосом, жестами
характери дійових осіб.

•Знайдіть у тексті п'єси уривки, яким
відповідають малюнки?

Павло Глазовий

ДОГІДЛИВІСТЬ

Лев попросив, коли у нього

боліла сильно голова:

- Скажіть, будь ласка, солов'єві,

нехай так гучно не співа.
Ведмідь штовхнув легенько вовка,
а той - лисицю, та - тхора.
А тхір схопився, завертівся:
- Все буде зроблено, стара!
Вночі він нищечком підкрався
і з'їв із пір'ям солов'я.
А потім всюди огризався:
- То ж лев звелів. При чім тут я?

БЛАГОРОДСТВО

За гаєм лев зустрів старого кабана і
мовив:
- Добрий день! Вітаю, старина!
Левиця-мати запитала строго:
- Чому ти першим привітався до нього?
Забув, що ти - звірячий цар і пан?
Нехай би першим привітався кабан.
- Ні, - мовив лев, - я не бажаю, нене,
щоб був кабан культурнішим за мене.

*Прочитай байки Павла Глазового.
Що в них засуджується, що
схвалюється?*

СВІТ ПОЕЗІЙ

Тарас Шевченко

Село! І серце опочине.
Село на нашій Україні –
неначе писанка, село.
Зеленим гаєм поросло.
Цвінуть сади, біліють хати,
а на горі стоять палати,
неначе диво. А кругом
щироколистії тополі,
а там і ліс, і ліс, і поле,
і сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

• *Які порівняння вжито у вірші? Як ти їх розумієш?*

• *З яким почуттям написано вірш?*

І досі сниться: під горою
меж вербами та над водою
Біленька хаточка. Сидить
неначе й досі сивий дід
коло хатиночки і бавить
хорошее та кучеряве
своє маленькеє внуча.
І досі сниться, вийшла з хати

веселая, сміючись, мати,
цілує діда і дитя,
аж тричі весело цілує,
прийма на руки, і годує,
і спать несе. А дід сидить

- *Які дві картини зображено у вірші?*
 - *Як ти думаєш, поет описує те, що колись бачив, чи свої мрії?*
 - *Читаючи, звертай увагу на межі речень і розділові знаки. Де зробиш найдовшу паузу?*
-

Тече вода із-зі гаю
Та попід горою.
Хлюпочуться качаточка
поміж осокою.
А качечка випливає
з качуром за ними,
ловить ряску, розмовляє
з дітками своїми.
Тече вода край города.
Вода ставом стала.
Прийшло дівча воду брати,
брало, заспівало.
Вийшли з хати батько й мати
в садок погуляти,

порадитись, кого б то їм
своїм зятем звати.

- *Які рядки вірша свідчать про те, що краса та спокій природи співзвучні настрою людей?*
 - *З якою інтонацією, силою голосу та в якому темпі слід читати кожну строфу?*
-

... Світає,
край неба палає,
соловейко в темнім гаї
сонце зустрічає.
Тихесенько вітер віє,
стеги, лани мріють,
меж ярами над ставами
верби зеленіють.
Сади рясні похились,
тополі по волі
стоять собі, мов сторожа,
розмовляють з полем.

- *Прочитайте вірш.*
 - *Яку частину доби змальовує поет?*
- Доведи це.*
-

ВИШЕНЬКИ

Поблискують черешеньки
в листі зелененькім,
черешеньки ваблять очі
діточкам маленьким.

Дівчаточко й хлоп'яточко
під деревцем скачуть,
простягають рученята
та мало не плачуть:
раді б вишню з'їсти,
та високо лізти,
ой раді б зірвати,
та годі дістати!

«Ой вишеньки – черешеньки,
червонії, спілі,
чого ж бо ви так високо
виросли на гіллі!»
«Ой того ми так високо
виросли на гіллі, -
якби зросли низесенько,
чи то ж би доспіли?»

• *Підготуйся до читання розмови дітей з вишенькою в особах.*

• *Подумай, як треба голосом передати прохання дітей, які «мало не плачуть» під*

деревом. А як прочитати відповідь вишеньок?

- Чи однаково звучать слова вишеньки – черешеньки та вишині – черешні?*
 - Які ще нові слова у вірші мають пестливий відтінок? Назви їх?*
 - Поміркуй, як дітям дістати вишеньки. Якщо благополучно вилізти на дерево, зірвати вишеньки і з'їсти – це добре. Вишеньки смачні, корисні. А якщо впасти і потрапити в лікарню – це погано. Продовж свої міркування.*
-

МАМО, ІДЕ ВЖЕ ЗИМА...

«Мамо, іде вже зима,
снігом травицю вкриває,
в гаю пташок вже нема...
Мамо, чи кожна пташина
в вирій на зиму літає?» -
в неньки спитала дитина.
«Ні, не кожна, - одказує мати, -
онде, бачиш, пташина сивенька
скаче швидко отам біля хати –
ще зосталась пташина маленька».
«Чом же вона не втіка?
Нащо морозу чека?»

«Не боїться морозу вона,
не покине країни рідної,
не боїться зими навісної.

Жде, що знову прилине весна».

«Мамо, ті сиві пташки
сміливі, певно, ще й дуже,
чи то безпечні такі, -
чуєш цвірінькають так,
мов їм про зиму байдуже!

Бач - розспівалися як!»

«Не байдуже цій пташці, мій синку,
мусить пташка малесенька дбати,
де б водиці дістати краплинку,
де під снігом поживу шукати».

«Нащо ж співає? Чудна!
краще б шукала зерна!»

«Спів пташині потіха одна, -
хоч голодна, співа веселенько,
розважає пташине серденько,
жде, що знову прилине весна».

• *Між ким відбувається розмова? Про що запитує дитина?*

• *Чи ти здогадався про яку пташку іде мова?*

• *Як мати говорить про важке життя горобчика взимку?*

- *Чому все-таки він залишається у ріднім краї?*
 - *Чи тільки горобчика має на увазі мати?*
-

Максим Рильський

БІЛІ МУХИ

Білі мухи налетіли,-
все подвір'я стало біле,
не злічити білих мух,
що летять, неначе пух.
- Галю, Петрику, Кіндрате,
годі, ледарі, вам спати! –
І побігли до санчат
Галя , Петрик і Кіндрат.
Всі з гори летять щодуху,
щоб піймати білу муху.
А санчата їм усім
змайстрував старий Максим.

- *Мовчки прочитай віри, проаналізуй його зміст і визнач, де треба трохи пришвидшити чи уповільнити темп читання вголос.*
- *Які рядки вірша можуть бути загадкою? Чи знаєш ти відгадку?*
- *Прочитай у темпі скоромовки:*

*санчата, дівчата, хлоп'ята;
сніжинка, Маринка, перинка, хмаринка.
•Вивчи віри напам'ять.*

Олександр Олесь

ЯЛИНКА

Раз я взувся в чобітки,
одягнувся в кожушинку,
сам запрягся в саночки
і поїхав по ялинку.

Ледве я зрубати встиг,
ледве став ялинку брати,
а на мене зайчик - плиг!
Став ялинку відбирати.

Я сюди, а він туди...

- Не віддам, - кричить, - нізащо!

Ти ялинку посади,
а тоді рубай, ледащо!
Не пущу, і не проси!

І цяцьками можна гратись,

порубаєте ліси –
ніде буде і сховатись.

А у лісі скрізь вовки,
і ведмеді, і лисиці,
і ворони, і граки,
і розбійниці-синиці.

Страшно стало...

- Ой, пусти!

Не держи мене за поли!

Бідний зайчику, прости, -

я не буду більш ніколи!

Низько, низько я зігнувсь,

і ще нижче скинув шапку...

Зайчик весело всміхнувся

і подав сіреньку лапку.

- Прочитай вірш в особах. Про що в ньому йдеться?
- Як ти думаєш, чому поет, присвячуючи свій вірш такій серйозній проблемі, як охорона природи, обрав казково-жартівливу форму оповіді?
- Якого висновку дійшов хлопчик?
- Який малюнок ти б намалював до цього вірша?
- Вивчи вірш напам'ять (за бажанням).

Євгенія Горєва

ОЙ КАЗАЛИ МУРАШЕНЬКИ

Ой казали мурашеньки:

- Як нам буде треба,

то виведем свою хату

до самого неба!

Та зробимо на вершечку

чимале віконце,
та запросим до господи
веселеє сонце.
А потому, як з нас кожен
просити візьметься,
то сонечко в нашій хаті
й жити зостанеться.
Коли ж буде входити –
грітиме найкраще:
як ми, прудких та веселих,
як ми, роботящих!

- *Чи погодиться в такій хаті жити сонце?
Чи можна бути водночас прудким, веселим
та роботящим?*
 - *Що б то була за втіха, коли б ми всі були
такі!*
-

Володимир Лучук

КЛЯТВА

Мова кожного народу
неповторна і – своя;
в ній гримлять громи в негоду,
в тиші – трелі солов'я.

На своїй природній мові
і потоки гомонять;
зелен-клени у діброві
по-кленовому шумлять.
Солов'їну, барвінкову,
колосисту – на віки –
українську рідну мову
в дар мені дали батьки.
Берегти її, плекати
буду всюди й повсякчас, -
бо ж єдина – так, як мати –
мова в кожного із нас!

- *Що сказано у вірші про мову? Яка вона?*
- *Знайди слова, які характеризують її.*
- *З ким автор порівнює мову? Чому?*
- *Поясни назву вірша?*
- *Якого висновку ти дійшов для себе?*
- *Яка найчарівніша мова у світі для кожного народу?*

Марія Познанська

СПІВАЙ, СОЛОВЕЙКУ!

Аж гнеться калина від співу дзвінкого!
Це хто там співає? Не видно нікого.
Погляньте пильніш у калину рясну:

ото соловейко стрічає весну.
Щебече, витьохкує, срібно сміється,
і де тільки сила у нього береться!
Такий же маленький, а як він співа,
немовби до нас вимовляє слова.
Співа соловейко про сонце й хмаринку,
про любов Україну, що квітне в барвінку.
А нам не наслухатись гарних пісень –
в садок, під калину, приходим щодень.
І дуже ми вдячні маленькій пташині.
Хоча вона взимку жила на чужині,
та пісню принесла у рідний свій край.
Співай, соловейку, ще дужче співай!

- Скажи словами з вірша, як співає соловейко. Про що він співає?
- У яких рядках поетеса передає почуття захоплення, здивування, вдячності співаку?
- Читаючи вголос, передай ці почуття.

Володимир Самійленко

ВЕЧІРНЯ ПІСНЯ
Тихесенький вечір
на землю спадає,
і сонце сідає

в темнесенький гай.

Ой сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?

Іще не лягай!

Світи ще годину,
бо рано ще спати,
милуй нас, як мати
теплом обгортай.

Ой сонечко ясне,
невже ти втомилось,
чи ти розгнівилось?

Іще не лягай!

Не слухає сонце
за гору сідає
і нам посилає
на всю ніч – прощай!

Ой сонечко ясне,
невже не втомилось,
чи ти розгнівилось?

Іще не лягай!

•Чи знаєш ти що цей твір став народною піснею?

•Як співають цю пісню? Чому її співають так задушевно лагідно?

•*Утвори пестливі слова від слів: тихий темний, ясний, сонце. Порівняй, як описано сонце в цьому вірші і у вірші «Літній ранок».*

Інна Кульська

ОСІНЬ

Коли вона загляне в сад –
налеться соком виноград,
і ранні яблука ренет
солодкі стануть наче мед.

Коли огляне баштани –
надмуться гордо кавуни.

І запишається в хустках
товста капуста на грядках.

Як помандрує по гаях
з чарівним пензлем у руках –
все розмалює на путі,
берези стануть золоті!

І ми її уклінно просим:
- Заходь у гості, щедра осінь!

•*Як ти розумієш вирази: «Налеться соком виноград», «Берези стануть золоті»?*

Намалюй картину осінньої пори.

Степан Жупанин

ОЛЕНЧИНІ ВИШИВКИ

А Оленка в нас рукодільниця,
хвалять всі її, хоч мала.

Скатерть вишила, блузку вишила,
мамі лагідно подала.

Мама тішиться, тато тішиться,
бо світлиця в нас, як весна,
усміхається в ніжних вишивках,
вся завітчана і ясна.

А на вишивках, мов на вишеньках,
спілі ягоди, хоч збирай!

А на вишивках дивні китиці –
квіту ніжного барво грай.

І проміниться та ще й міниться
скрізь на вишивках дивосвіт,
бо залишився на цих вишивках
рук Оленчиних теплий слід.

- *Із чого видно, що Оленка вправна, завзята рукодільниця?*
- *Знайди у вірші порівняння. Що вони підкреслюють?*
- *Чому світлиця усміхається в ніжних вишивках?*

Ігор Січовик

ВИЛІКУВАВСЯ

Не впізнають Толю мама,
тато і бабуся:
вперше він прокинувся рано,
вмився, одягнувся,
яблуньки полив в садочку,
квіти й помідори.
- Що це скоїлось, синочку,
Ти бува, не хворий?
- Ні, матусю, - утирає
син щасливий лоба, -
це від мене лінь тікає,
як ота хвороба!

- Прочитай виразно віри?
- Чому мама й бабуся не впізнали Толю?

Оксана Сенатович

ДРУЖЕ МІЙ

У сльоту, і в час негоди,
і в погоду, друже мій,

серцем слухати зумій
звуки рідної природи,
звуки – дивні голоси
незвичайної краси.
Чуєш, друже мій, розмови?
З вітром листя гомонить,
з сонцем ниви і діброви,
і з озерами – блакить.
Розмовляють доли, води ...
Стань, послухай, роздивися.
Мову рідної природи
розуміти серцем вчись.

• *Послухай мову рідної природи й
розкажи,
що ти почув?*

Іван Світличний

СЛУХАЛА ЛИСИЧКА СОЛОВ'Я
Слухала Лисичка Солов'я.
Думала Лисичка: «Ну, а я ?
Маю черевички й шовкові спіднички.
Чим же гірша пісенька моя?»
Ти, Лисичко, хитра, та дарма.
Вбралася ти гарно, а німа.
Що ті черевички й шовкові спіднички,

як у тебе голосу нема.

- *Якою ти уявляєш Лисичку?*
 - *Прочитай, що поет говорить про спів Лисички. Чи погоджуєшся ти з його думою?*
-

Ірина Жиленко

ВУЛИЦЯ МОГО ДИТИНСТВА
Це була вуличка мого дитинства.
Липи. Лави. Квітники.
Школа. Біля школи – «Булочна».
Блиск веселої річки.
Пофарбовані парканчики,
І кульбаби, і коза,
і морозиво в «стаканчиках»,
і фонтанчик, і базар.
Я ходила до дитсадка.
А за мною котик Лис.
А в зелених палісадниках
синьо півники цвіли.
Пахло кропом з магазинчика,
півень радісно кричав,
а бабусі на ослінчиках
колихали онучат.
А дорослі все балакали
про незрозуміле нам.

І частенько мами плакали,
бо була тоді війна.
Що таке війна – збагнула я
в літній день біля руїни,
коли небо затягнулося
чорнохмар'ям літаків.
І моя маленька вуличка
спалахнула з краю в край –
школа, біля школи – «Булочна»,
двір, і липи, і сарай.
Як будинки з криком падали
в палісадники лицем!
Я боюсь про це і згадувать.
Я боюсь писать про це.
Я живу на іншій вулиці.
Знову мир. І тиша знов.
В синім небі розгорнулися
паруси новобудов.
Та іноді серце все-таки
озирається назад.
Де дівчатко у беретіку?
Де фонтанчик? Де базар?
Школа. Біля школи – «Булочна».
Сквер синичками дзвенить.
Я зітхаю: рідна вуличка
не вернулася з війни...

• *Опиши, або намалюй вуличку свого дитинства.*

• *Який куточок на землі не забудеться тобі ніколи?*

Микола Сингаївський

ВИЙШОВ ТРАВЕНЬ З ЛІСУ

Вийшов травень з лісу,

лугові вклонився.

Від дощу і сонця

луг зазеленівся.

Вийшов травень з гаю,

нивам усміхнувся,

потім на стежині,

мов хлопча, роззувся.

А до нього трави

у полях прослались,

а до нього з гаю

птиці озивались.

А за ним у лузі

зацвітали квіти.

Травень вчився босим

по землі ходити.

• *Прочитай вірш. Яким постає травень за рядками вірша?*

- Скажи словами вірша, як змінювався луг, ниви, трави, квіти, зустрічаючи травень?
 - Які нові ознаки травня відкриває поет?
 - Вивчи вірш напам'ять.
-

ДІТЯМ ПРО ПИСЬМЕННИКІВ

Марійка Підгірянка

(Марія Омелянівна Ленерт-Домбровська).

У селі Білі Ослави на Івано-Франківщині ще маленькою Марійка навчилася розуміти мову сивого лісу. І коли вітер гомонів із смереками, їй здавалося, що він розповідає казки, співає пісні... Вона полюбила своє Прикарпаття, а ще більше людей – щирих, працьовитих, творців пісень і легенд, казок і переказів.

Марійка була розумною, талановитою дівчинкою. Але через бідність батьки не могли дати їй освіти. Четверо доньок мали змиритися зі своєю долею. Їх чекала хатня робота, господарство. Марійка ж дуже хотіла вчитися.

Дідусь по матері навчив внучку виводити перші літери, а там – початкова школа, і її навчання скінчилося. Та допитлива дівчинка в книгах шукає відповіді на багато життєвих питань.

Маючи тринадцять років, вона починає записувати свої перші вірші.

Марійка мріє стати вчителькою і майже 40 років вчителює в різних школах Галичини і Закарпаття. Вона знала багато іноземних мов. Писала рідною мовою, перекладала з німецької, польської, чеської. Цілу низку віршів Марійки Підгірянки покладено на музику.

ГОСТИННА ХАТА

Тесляре, тесляре, збудуй мені хижку
в зеленім садочку, в квітучім затишку.
Змуруй мені, муляре, піч та й рівненько,
щоб в хаті зимою було всім тепленько.
Ти справ мені, столяре, двері і віконця,
поріг від дороги, а вікна до сонця.
А ти мені, скляре, встав скло ясне в раму
аби мені сонце світило від ранку.
Ковалю, ковалю, зготов мені ключик,
і сильні завіси, й замочок блискучий.
Я буду раденько замок відмикати,
щоб ви не минали гостинної хати.

Хижку – тут: хатку.

Справ – прилаштуй, зроби, виготуй.

Зготов-зроби.

•Прочитай віри. Представників яких професій тут згадано? Кожного з них оповідач просить виготовити певну річ саме так, як він хоче. Чи дає це право вважати, що майстри були досить досвідчені, а замовник мав гарний смак. Доведи.

•Чому віри має таку назву? Що автор хотів ним підкреслити?

•Як про це сказано в останніх двох рядках? Прочитай.

ЛІС

Шумить верхами буйний ліс –

дуби, берези, буки.

Співає сойка, свище дрізд

і воркотять голубки.

Стрибає білка по верхах,

дітей зозуля кличе.

Вітрець шепоче в галуззях,

в ярку потік мугиче.

Цілує сонечко листки

у ніжній, теплій ласці,

гриби наділи шапочки
так само, як у казці.

*Буйний, буки, свище, воркотять, верхах,
галуззях, ласці.*

• *Якими частинами мови вони є?*

• *На які питання відповідають?*

• *Переглянь текст вірша. Подумай і скажи,
які слова чи рядки тут треба читати
голосно, тихо швидко, повільно.*

• *Що з прочитаного можна побачити, а що
– почути? Яким же побачила ліс авторка?
А ти? Чи відрізняється твоє бачення цього
лісу від авторського? Чим? Доведи.*

• *Подумай до яких слів тексту близькі за
значенням такі слова: розкішний, виспівує,
зве, нашіптує, дзюркотить.*

***Наталя Забіла
(1903 -1985 р.)***

Наталя Львівна Забіла
народилась у Петербурзі у

дворянській родині, де любили музику, поезію. Писати вірші поетеса почала ще в дитинстві. Коли Наталі було 15 років, сім'я переїхала в Україну. Тут вона почала друкувати свої перші твори. Писала поетеса не тільки для дітей, а й для дорослих. Але саме дитячою письменницею вона стала, написавши книжку для дітей «Ясоччина книжка». Понад 200 книжок для дітей видано за її життя.

НАМ ТРЕБА ВЧИТИСЬ

В країні нашій стільки справ,

і кожна з них цікава,

Що я ще й досі не добрав –

яка ж найкраща справа?

Літак між хмарами водить?

У шахті працювати?

Ліси ростить, сади садить,

будинки будувати?

• *А яка твоя улюблена справа?*

ЛАСТІВКИ

Пригріва весняне сонце. В рівчаках біжать струмки.

Метушаться за віконцем клопотливі ластівки.

Вже останній сніг розтанув.

Тепло. Весело. Весна!..

Яся встане вранці рано та одразу – до вікна:

- Чом це, мамо, пташенята до вікна летять щомить? Це вони до мене в хату, мабуть хочуть залетіть? Відчини віконце, мамо, хай вони сюди летять! Я дивитимусь, руками я не буду їх займать!

Підлетіли. Відлетіли. Тільки крильця – блим та блим!

- Це вони будуть вміло для своїх маляток дім. Все працюють безупинно, не марнують, бачиш час. Грудочки м'якої глини в дзьобах носять раз у раз.

Скоро буде тут гніздечко, добре зліплене з землі. В нім лежатимуть яєчка, у м'якенькому кублі.

Потім будуть пташенята, ненажери – просто страх! Цілий день їм батько й мати все носитимуть комах.

Підростуть в маляток крила, мати їх навчить літати, - так, як мама Ясю вчила в книжці літери читати.

А тоді настане осінь... Стане зразу холодніш. Вранці ляжуть білі роси на травичку, на спориш...

- Взимку ж, мамо, пташенятам буде холодно в гнізді! Правда, ти до мене в хату всіх їх впустиш отоді?

- В теплий край тоді далеко полетять усі пташки: журавлі, качки, лелеки і маленькі ластівки.

А як буде знов надворі тепло, весело, весна, - прилетять пташки з-за моря знов до нашого вікна!

•Прочитай уважно текст. Назви головних дійових осіб. Дай їм характеристику, використовуючи рядки тексту.

•Прочитай оповідання в особах.

Плантон Воронько (1913-1988)

Платон Воронько народився в селі Чернеччина на Сумщині. Батько був його сільським ковалем, мати – сільською трудівницею. Тому й не дивно, що провідною темою його творчості є праця. Всім відомі збірки поета «Читаночка», «Всім по сім», «Облітав журавель» та інші завоювали симпатії дитячої аудиторії.

НІКОЛИ НЕ ХВАЛИСЬ.
Хвалився кіт, що він убрид
Дніпро перебреле.
Та як пішов – і не прийшов,

Нема кота ніде.
І ти ніколи не хвались,
Коли не можеш – не берись.

•*Як ти гадаєш, чи схожий цей вірш на байку? Чим? Доведи.*

ПОМАГАЙ.

Через поле, через гай
ходить хлопчик Помагай.
Бачить хлопчик: садять сад,-
він поміг кінчити ряд.
Вмить приніс відро води
і полив аж два ряди.
Рій із пасіки пішов,-
помагай роя знайшов.
Обходивши луг і ліс,
він в село його приніс.
За селом копали став,-
помагай візок дістав.
Цілий день возив пісок,
аж вищав його візок.
Помагая у труді
знають літні й молоді.
Ось і ти часу не гай,-
будь, як хлопчик Помагай!

•*Кому і як допомагав Помагай?*

Як ти вважаєш, чому хлопчика так назвали?

•*Кого з твоїх друзів можна назвати цим іменем?*

Садівник садить сад, коваль кує залізо, а що робить муляр, тесля?

Михайло Стельмах (1912-1983)

Михайло Панасович Стельмах народився в селі Дяківці на Вінничині. Першою пробудила любов до рідної землі мати Ганна Іванівна. З особливою ніжністю згадує письменник і батька.

Жила родина Стельмахів бідно, та хлопчик тягнувся до науки. Спершу майбутній письменник закінчив Вінницький педтехнікум, а потім Вінницький педінститут. Михайло Панасович вчителював у школах рідного Поділля.

Цілу бібліотеку складають книжки Михайла Стельмаха: «Жнива», «Весна-весняночка», «Маленька Оленка», «Колосок до колоска», «Літо-

літечко», «У сестрички дві косички»,
«Бурундукова сім'я» та ін.

ЇЖАК І ЛИС.

З їжака сміявся лис:

- В тебе чуб не так поріс,
це не чуб – якийсь клубок
чи то голок, чи шпильок.

В перукарню б ти побіг –
там шпильки б свої постриг
чи гребінчика б придбав –
чуб по моді причесав.

Тільки це промовив лис,
а до нього змії підліз.

З жахом лис подавсь назад,
та повзе на лиса гад.

Лис до пня скоріше – верть,
а повзе за лисом смерть.

Коли враз клубок шпильок
підкотився під пеньок,
покотився до змії
і шпильками вбив її.

Бачить лис: це не клубок,
а завзятий їжачок!

Їжачку вклонився лис,
лапку з вдячністю потис
та й од радості аж плаче:

- Не стрижи шпильки, їжаче!

•Прочитай правильно слова: шпильок, перукарню, подавсь, завзятий, вклонився, вдячністю.

•Прочитай вірш за строфами. Про що головне йдеться у кожній з них?

•Простеж, як змінюється поведінка лиса.

Хто був головною причиною такої зміни?

Подумай, як ці зміни передати за

допомогою відповідного темпу читання та інтонації.

ПОЗНАЙОМИЛИСЯ.

Вересневий ранок батьківською рукою поклав на русяву голову новенький, з солдатського сукна картузик і покликавав до школи.

- Ти ж дивись та гляди мені... - ще наказувала мати щось із порога, коли він перестрибнув перелаз і мало не збив з ніг якусь дівчинку, що теж ішла до школи. Як і всі школярки у їхньому селі, вона в хусточці несла свій підобід.

- Ти чого? – налякано спитала дівчинка.

- А тобі вулиці мало, що біля перелазу чалапаєш?! – одразу гримнув на неї.

- Я ж не знала, що ти будеш через перелаз стрибати...- довірливо сяйнула великими синіми очима і запитала: - Це твоя вулиця?

- Моя! – ще раз поглянув на крамну хустинку- вона, як на той військовий час, була дивиною, бо всі школярки мали тільки полотняні хусточки.

- А наша вулиця ширша! – похвалилася дівчинка.

- І в нас була широка, так сусіди, поки мінялися різні влади, переставили плоти і вкрали піввулиці.

- Хіба ж вулицю можна вкрати? – не повірила і засміялася школярка.

- Коли добрі злодії, то не тільки вулицю, а й банк можуть обікрасти.

- Банк? А що воно таке?

- Це така велика хата, де всюди лежать гроші, і паперові, і з чистого золота.

- А хіба ж гроші не закопують у землю?

- У банку не закопують.

- Через те їх і крадуть,- вирішила дівчинка, оглянувшись і таємничо зашепотіла: - А мій брат Омелян ходив у степ шукати могильний скарб.

- І знайшов?

- Ні, тільки зітліле сідло викопав. Сердився він і на нього, і на нас з мамою.

- Чого ж на вас?

- Треба ж зігнати на комусь злість. Ти в яку ходиш групу?

- У другу.

- А я у першу ще передучора сама записалась, бо в мене буквар є. Як тебе звати?

- Богданом.

- А мене по-різному: як не сердяться – Яриною, а як сердяться – Оришкою. У нас дома є журавель з перебитим крилом, такий гарний і розумний: курей стереже, і вже шулуці не добратися до курчат.

- Покажеш його мені?

- Авжеж...

Русяву, солдатського, картузик, перелаз, підобід, гримнув, сяйнула, крамну, військовий, полотняні, влади, плоти, могильний, зітліле, передучора.

•Що цікавого ти дізнався з цієї розповіді.
Чи можна з неї довідатись про неможливе життя обох дітей і про час, в який відбулися описувані події? Доведи це.

•Прочитай текст в особах

Тамара Коломієць.

Тамара Коломієць народилася на Черкащині в місті Корсунь – Шевченківський у 1935 році. Мати тяжко працювала, тому вихованням дівчинки займалася бабуся. Улюбленою книжкою майбутньої поетеси був «Кобзар» Тараса Шевченка.

Після закінчення школи Тамара Коломієць навчалася у Київському університеті. На початку творчого шляху вона познайомилася з відомими письменниками Максимом Рильським, Михайлом Стельмахом, Володимиром Сосюрою.

У творчому доробку поетеси поезії, казки, небилиці, лічилки, смішинки, загадки.

ЧОЛОВІЧКИ

Поглянь, як із жолудів
виходять чоловічки –
в них круглі шапочки руді
і загорілі щічки..
На підвіконня влізуть вмить,
де хвора дівчинка лежить,
зігнуть пружинки-ніжки
і пострибають в ліжко.

Дівча їх всіх порозставля
і запитала:
- Ви звідкіля?
- А нас дістав на дубі
хлопчисько білозубий.
Нам ручки-ніжки поробив
і на віконце підсадив.
Такий химерний* чоловік –
нас залишив, а сам утік!

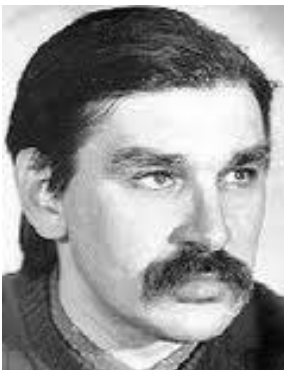
Химерний – тут: дивний, незвичайний.

- *Як ти думаєш, хто цей химерний чоловік?*
- *Чому він утік?*

- *Чи вмієш ти робити таких чоловічків?*
- *Продовжіть діалог дівчинки з цими чоловічками?*

Анатолій Костецький

Народився Анатолій Костецький у місті Києві в учительській сім'ї у 1948 році. Ще в п'ятирічному віці, коли старші запитували, ким він хоче бути, хлопчик твердо

відповідь: «Письменником». Це викликало сміх у дорослих. Та слова справдились.

Анатолій Костецький – улюблений діворою поет. Його вірші перекладені білоруською, польською, російською, німецькою та іншими мовами.

НЕ ХОЧУ.

Метелика ловити я не хочу;
він – квітка неба, хай живе собі!
Хай крильцями барвистими тріпоче,
щоб радісно було мені й тобі.
І квітку лісову не стану рвати,
її додому я не понесу,
бо вдома їй джмеля не гойдати
і не попити ранками росу!
І не стеблинку, гілку чи травинку
я не ображусь – це страшений гріх!
Бо в кожній з них живе тремка живинка*,
що світиться довірою до всіх.

Живе тремка живинка – тут: ніжна, беззахисна
парость життя.

•Від чого поет застерігає, а що
утверджує?

Як би ти продовжив вірш?

- *Зверни увагу на вислів «метелик - квітка неба».*
- *Спробуй пояснити, у чому незвичайність і краса цього порівняння.*

СВІТ ПРОЗИ

Анатолій Григорук

ЧИМ ХАТА БАГАТА

Визолотило сонце лани. Скрізь розпросторився густий гарячий дух стиглої пашні.

Денисків тато і днює й ночує в полі. У комбайнерів за бригадира, і роботи в нього у жнив'яний час — непочатий край.

Дениско так, бува, скучить за татом, що більше й витерпіти несила. Тож відпроситься в домашніх, осідлає замість коня довгу лозину — й біжить на лан. Перетне ріднесенький лісок, за ним яррок та смугу колючої стерні, і вже ось він, у кабіні татового комбайна, що пливе по безмежному жовтому морю.

— Це добре, що ти підсобити* прийшов,— пригладжує Денискові непокірного чубчика тато.— Тут, брат, поспішати треба, бо не той урожай, що в полі, а той, що в коморі. Як думаєш, упораємо за сьогодні цей лан?

— Щось йому ні кінця ні краю,— з непевністю в голосі каже Дениско. ;

— Не питає добрий жнець, чи широкий загонець,— усміхається тато й, підморгнувши синові, додає: — Очі роботи лякаються, а руки роблять...

Так, перемовляючись та жартуючи, вони і жнивають, поки сонце не похилить до обрїю і не ляже на землю передвечірня сутїнь*.

Частенько в цей час приходить по Дениска бабуня. Та не з порожніми руками. Вона приходить з повним кошиком ще теплих пиріжків та струдлів, з баночкою липового меду і бідончиком квасу чи узвару.

Тато зупиняє комбайна, подає знак своїм хлопцям, щоб усі ставали на підвечірок. І тут таки купа обмолоченої соломи обертається на скатертину-самобранку.

Призволяються комбайнери струдлями та пирогами, найласіші шматки Денискові підсовують.

А бабуня припрошує:

— Їжте, любі женчики, їжте. Чим хата багата, тим і рада.

— Е, бабо Насте, ваша хата не тільки пирогами багата,— весело усміхається Степан Ящук, високий парубок, що любить підкидати

Дениска мало не під самісіньке небо. — Он який у вас хлібороб росте! Не хлопець — золото. Якби не Дениско, ми б сьогодні й половини норми * не зробили. Недарма кажуть, що нива потребує доброї погоди, доброго насіння та доброго робітника. Дениско опускає долу очі, бо не звик, щоб його хвалили, якийсь час мовчки вминає струддя з яблуками, а тоді каже баском:

— Зараз мені вже додому треба. А завтра я знов прийду. Буду щодня вам допомагати, поки весь лан не вижнемо.

І, взявшись з бабунею за руки, вони повертають у бік запнутого вечірнім серпанком села.

Підсобити – допомогти.

Сутінь - присмерк після заходу сонця.

Норма – установа міра.

- *З якою роботою під час жнив тебе знайомить оповідання? Розкажи.*
 - *Чим багата хата баби Насті?*
 - *Як ти розумієш речення: «Не хлопець - золото»?*
 - *Розкажи про свої добрі справи влітку.*
 - *Знайди речення, які могли б бути прислів'ям. Поясни їхній зміст.*
-

Віктор Кава

«ДОБРАНІЧ, МАМОЧКО!»

Леся ось уже тиждень самі п'ятірки приносить, радує маму.

І в суботу - захекана од швидкого бігу, розчервоніла – вскочила у коридор і дзвінко вигукнула:

- Мамочко, як твої успіхи на роботі? А в мене - п'ятірка! – І для більшої переконливості показала розчепірену п'ятірню.

- Молодець ти у мене, - погладила мати доньку по білявому волоссячку. – Швиденько роздягайся і до столу. Які пиріжки спекла сьогодні наша духовка! Мовби знала, що ти п'ятірку принесеш.

Леся не довелося двічі припрошувати.

Уминаючи третього пирога, на хвилику підвела на маму очі й скоромовкою:

- Ой, я так поспішала, мамочко, до пирогів, що не все тобі сказала... У мене і четвірка є сьогодні . З диктанту...

- Ну, і то непогано, - хитнула головою мама. – Не все ж і п'ятірки одержувати.

- Так, так – охоче згодилась Леся. – А самій лише мені п'ятірки, то всім і не вистачить.

Погулявши надворі, сіл Леся за уроки. Мама клопоталася на кухні. Аж чує – кличе доня.

- Чого тобі? - озвалася мама. - Не розумієш може, чогось? То я зараз, ось тільки руки витру.

- Та ні розумію... - Леся на те. – От ти казала, мамочко, що не все ж і п'ятірки одержувати, правда. То не все ж і четвірки одержувати, правда?

- Ну-ну, - насторожилася мама.

- От і в мене сьогодні яюсь так вийшло, безневинно глянула на маму голубими оченятами, - що трійка з малювання потрапила в зошит.

Мама тільки зітхнула.

Уже лежачи в ліжку і слухаючи по радіо вечірню казку, Леся раптом пригадала весело:

- Ой, мамочко, яка я забудькувата! Та ж мені сьогодні ще й двійку з читання вчителька поставила. Ох, і пам'ять же в мене! Добраніч, мамочко!

І мерщій одвернулася до стіни і голосно сопла носиком.

• *Переконливості, розчепірену, п'ятірню, припрошувати, клопоталася, насторожилася, безневинно, забудькувата.*

• *Підготуйся до читання розмови Лесі з матір'ю в особах. Що ти відчував,*

*читаючи слова дівчинки? Як змінювався
настрій матері? Чому?*

*•Чи доводилось тобі колись бути в
подібній ситуації?*

*•Що в поведінці Лесі ти схвалюєш, а що
засуджуєш?*

Оксана Іваненко

НА ДОБРАНІЧ

(Скорочено)

Пролинуло літо, як на крилах, і настала осінь. У лісі ледь-ледь шаруділо листя, і ніби хтось тихо ходив по під березами і кленами. І де не пройде – там листя ставало золоте й червоне. Мабуть, то й ходила осінь, тільки так, щоб її ніхто не бачив.

Уже не впізнати було рідного лісу, рідної галявинки*, рідного ставка. Квіти пов`яли і посохли, травиця пожовкла. Усі були заклопотані, всі готувались до зими. Жучок літав то туди, то сюди і не знав, що йому робити. Пташки збиралися зграйками і співали, але вже не так, як влітку – весело та дзвінко, а так сумно, журно:

Осінь ходить по діброві,

золотить листки кленові.

Прощавай, наш рідний гай.

Летимо в далекий край!

Ось пташки знялися високо-високо і зникли за хмарами. Щодня відлітало їх усе більше та більше.

- Невже всі з лісу відлітають? – затурбувався жучок. – А як же я? Мабуть, і мені треба летіти.

Опало листя. Жучок полетів до ставка. Товста жаба та п'ятеро жабенят сиділи на лататті*.

Жучок присів оддалік на пеньку все-таки обережність не заважає – і спитав чемно:

- А коли ви збираєтесь відлітати?

- Відлітати? Ква-ква! Які дурниці! Хто ж розумний відлітає? Ми можемо спати на самому дні у себе вдома, в м'якому намулі. Правда, діти?

- Так-так! Ква-ква!- заквакали жаб'ячі діти на знак згоди.

- А що ж мені робити? – перелякано спитав жучок.

- Якщо хочеш, можеш і ти спускатися з нами, - місця в нашому домі на всіх вистачить. І не бійся: таких, як ти, ми не їмо. Ну, ходімо, дітки!- і жаба стрибнула в ставок, а за нею її п'ятеро жабенят.

Жучок глянув на воду - і аж моторошно* йому стало: він же потоне, коли пірне глибоко, та й вода така непривітна, холодна.

Сидить жучок і журиться:

З пташками високо,

з жабками глибоко.

Де ж моя хатонька?

Де ж мені спатоньки?

А тут ще і вітер подув, і жовте листя попливло з вітром по воді. Холодно, невесело жучкові.

- Полечу , пошукаю і собі хатку,- вирішив він.

Під корінням пенька, серед зелені, він помітив невеличку дірочку.

- Ану подивлюсь, може то для мене хатка буде!

Він устромив голову в дірочку і побачив, що дірочка – не дірочка, а справжня нірочка. Він сміливо вліз увесь і раптом зупинився. З тридцятiero змій спало, скрутившись, найстарша змія, а біля входу – одна невеличка. Але й ця невеличка була як велетень-велетенський, порівнюючи з жучком.

Жучок затремтів і кинувся назад. Невеличка змія коло входу раптом позіхнула і глянула просто на нього. Але не встигла вона й ворухнутися, як жучок дременув так, як тільки могли його нести ніжки.

- І де ти загинуло, мале дурне? – почув він коло себе. Обернувся і побачив старого жука з рогами.

- Дядечку! Я потрапив до страшних змій. Вони теж сплять, а я їх збудив. Тікаймо, вони з'їдять нас!

- Не лізь, куди не просять! Так тобі і треба! – засміявся старий. – Та то веретільниці* - великі

ящірки. Дуже ти їм потрібний: вони вже на зиму полягали.

-А що ми робитимемо?

- І ми ляжемо. – І старий показав жучкові щілину в корі дуба. - Отут ми й поспимо. Бач, як уже холодно.

- І довго спати? – запитав жучок. – Я не люблю довго спати, я більше люблю літати.

- На холоді не політаєш, - засміявся старий. – Поспи до весни, поки пташки повернуться і квіти зацвітуть.

- Хм...- похитав головою жучок. – Що ж, спати так спати,- промовив і склав крильця. Він втомився за свої мандрівки і охоче заснув на цілу зиму.

А старий жук потихеньку наспівував:

Люлі, люлі, жучку,
спи, засни!

Поки стане тепло,
до весни!

А потім і сам став кліпати очима й теж заснув.

На добраніч, жучки!

•Поясни назву оповідання.

•Пронумеруй пункти плану у правильній послідовності та перекажи за ним оповідання:

Розмова жучка з жабами.

Повчання старого жука.

Пташки прощаються з рідним краєм.

Зустріч зі зміями.

Ходить осінь лісом.

- *Чим запам'яталося тобі це оповідання?*
 - *Прочитай і дай відповідь, чи все правильно сказано: Хлопчик дуже сміявся, коли в гнізді побачив великого жука.*
-

Іван Сенченко

ПАСТУХ РОГАТИЙ

Вийшла Катруся ввечері погуляти. А надворі сніг, а надворі мороз, і такий пекучий, що в Катрусі щоки почервоніли, як яблучка. Взяла вона саночки. Почала з гірки спускатися. Ще червоніші щоки стали в Катрусі. Очі блискотять. Пара з рота клубком вилітає. Гарно!

Спинилася відпочити. На небо глянула і здивилася.

Все небо сине-сине, аж темне, і на ньому без кінця і краю зірок насипано. А між ними ясний ріжок молодого місяця.

Аж тут Юрчик вискочив з двору. Кричить:

— Гей, Катрусю, це ти?

— Я.

— Що ти робиш?

— Загадки пригадую.

— Загадки пригадуєш? — Юрчик підбіг до Катрусі, глянув на неї і спитав: — А яку ти вже пригадала?

— А ось яку, — відповіла Катруся. - Пам'ятаєш, бабуся загадувала: поле неміряне, вівці нелічені, пастух рогатий.

Але Юрчик не був тоді дома, як бабуся цю загадку загадувала, то й не знав, як її відгадати. Насупився. Пальця до лоба приклав.

Думає, думає, а відповіді не знає. Здається йому, що він ніколи не бачив ні такого великого поля, ні таких овечок, ні рогатого пастуха.

Тоді Катруся сказала йому:

— А ти глянь на небо. Добре придивися та й подумай гарненько.

Глянув Юрчик угору і закричав радо:

— Е, тепер я вже знаю, що то! Небо, зірки, молодий місяць! Гарна загадка! Тільки я теж таку знаю.

Ану, вгадай, що воно: ішов волох, розсипав горох; почало світати — нема що збирати.

Тепер Катруся почала відгадувати. Сказала:

— Волох — це чоловік такий з Волощини; горох — зірки на небі. Це я розумію. А чому, коли почало світати, не стало чого збирати, не вгадаю!

Юрчик пояснив:

— Бо зірки тільки вночі світять, а вранці, коли почне розвиднятися, вони зникають з неба.

А тим часом, поки Катруся з Юрчиком загадували і відгадували загадки, як узявся біля них мороз! За ніс щипає, за щоки щипає! Заліз Катрусі в рукавичку; почав добиратися до пальчика на нозі.

А тут і баба з дверей:

— Катре, Юрчику, ану, час уже до хати! Бачите, який мороз? Так береться, що аж скалки проти місяця скачуть. Мерщій у хату. Ну, кому я сказала?

У хаті затишно. Вікна закутані. Грубка горить. Від неї тепло по всій хаті розходить. Пороздягалися Катруся і Юрчик, посідали біля грубки, руки до вогню простягають...

Гарно, коли тепло, коли є де зігріти руки...

•Прочитай уважно текст. Який малюнок ти б намалював до загадки, що пригадала Катруся?

•Зверни увагу, як діти проводять вільний час. З якими ознаками братик і сестричка відгадали загадки?

ЛЕЛЕЧИНА КРИНИЦЯ

Трапилось це раннього літа. Пасучи з батьком череду корів, Сергійко побіг до околичної криниці напиться води. Туди зирк, сюди зирк – нема джерела. Напевно, проїжджий трактор завалив гусеницею живе русло. Зі сльозами на очах хлопчик прибіг до тата й розповів йому про те, що побачив. Похитавши головою, батько мовив: «Ну й люди ж... таку криничку знівечили! Вона ж чи не найдавніша на наших землях. За переказами, тут зупинялося військо Богдана Хмельницького, пив джерельну воду Тарас Шевченко, гуртували свої загони ковпаківці. А знаєш, чому її назвали Лелечиною?» - «Ні!, - відповів Сергійко. – А чому?»- «Бо біля неї щоосені збираються лелеки, щоб гуртом одлетіти у вирій». – «То що вона тепер - загине?» - сумно спитав Сергійко. – «Думаю, що ні, - заспокоїв його тато. – Але криницю треба рятувати. Спочатку розкопати пісок, очистити джерело від намулу, потім улаштувати відтік води і обнести цямринням. А щоб дно не замулювалось, не притрушувалось пісковієм – обсадити калиною чи вербою...»

Ціле літо провів Сергійко біля кринички. Попервах, як радив батько, розчистив пісок, звільнив дно від намулу, а коли з-під землі за-

срібнів ледь-ледь помітний струмочок, хлопчик прокопав стічну канавку. Щоранку, навіщаючи криницю, він бачив, як дужчало, набиралось сили, повноводилося джерельце. Згодом Сергійко, назбиравши на дооколі камінців, обцямував ними стінки копанки, виклав дерном пішник, поставив ліщинову загороду, біля якої, тільки настане осінь, з'явиться живопліт. А для зручності й лавку змайстрував, ще й полив'яний кухлик повісив.

Смакували люди водою, дякували Сергійкові. Якось їхав у поле до косарів бригадир, побачив хлопчика біля криниці, зупинив мотоцикл. «То як джерельце? Кажуть, вилікував ти його від тяжкої хвороби?» - І він по-батьківськи погладив хлоп'ячу голівку. – Молодець, Сергійку, тепер механізатори тамуватимуть спрагу з Лелечиноного джерела!»

*Проїжджай, знівечити, Лелечиною,
цямринням, по первах.*

- *Чим знаменита Лелечина криниця?*
- *З чого видно, що Сергійко справжній охоронець природи?*
- *Як йому вдалося «вилікувати джерельце від тяжкої хвороби»?*

•*Як по-іншому можна сказати: «знівечена криниця», «засрібнів струмочок», «набиралося сили джерельце»?*

Василь Сухомлинський

МАТЕРИНЕ ПОЛЕ

У матері було два сини – старший і молодший. Коли поженилися, наділила мати кожного з них нивою. Були ці ниви поруч. Сталося так, що старшому синові дісталася нива на крок ширша, ніж молодшому.

Затаїв молодший син образу, бо на три мішки менше пшениці збирав щороку, ніж старший.

З кожним роком образа все глибшала, аж поки не переросла в ненависть. Зненавиділи брати один одного. Стали уникати зустрічей. Коли старший працював на ниві, молодший не показувався в полі. Коли молодший був на ниві, старший сидів дома.

А мати жила далеко, за лісом. У неї була там своя нива, на якій вона працювала, коли здужала. Через людей чула, що її сини ненавидять один одного. Кілька разів приїздила їх мирити, але нічого не виходило. Не хотів і слухати старший син, щоб півкроку поля віддати молодшому.

Та ось одного спекотного літнього дня, напередодні жнив, дійшла до синів звістка: прилетіла з чужого далекого краю чорна сарана*, сіла на материну ниву й поїла хліб доценту*.

Приходить старший син до молодшого та й каже:

- Ти чув, брате, про материне горе?

- Чув, - відповідає молодший син.

- Що ж ти думаєш робити?

- Миритися нам треба, ось що, - каже молодший син.

- Так я потому й пришов до тебе, - радісно мовить старший брат. – Коли на материному полі горе – треба забути нам про сварку й закопати в землю ненависть.

Пішли брати в поле, стали на межі*, викопали яму й поховали в ній ненависть.

А тоді й подумали:

- І для чого нам ця межа? Хай поле наше буде спільне. А зібраною пшеницею ділитимемося!

Так і зробили брати: перекопали межу. Скосили пшеницю, обмолотили, поділили на троє. По одній третині залишили собі, а одну матері відвезли.

Бо коли на материному полі горе – треба забути про суперечки, образи, ненависть.

- Що тебе схвилювало у творі?
 - Чому ти радів?
 - Знайди абзац зі словами: зробили, перекопали, скосили, обмолотили, поділили, залишили, відвезли.
 - Чи помітив ти, яке слово повторюється в тексті багато разів?
-

Василь Сухомлинський

ЯК СЕРГІЙКО НАВЧИВСЯ ЖАЛІТИ.

Маленький хлопчик Сергійко гуляв біля ставка. Він побачив дівчинку, що сиділа на березі річки.

Коли Сергійко підійшов до неї, вона сказала:
- Не заважай мені слухати, як хлюпаються хвилі.

Сергійко здивувався. Він кинув у ставок камінець.

Дівчинка запитала:

- Що ти кинув у воду?

Сергійко ще більше здивувався.

- Невже ти не бачиш? Я кинув камінець.

Дівчинка сказала:

- Я нічого не бачу, бо я сліпа.

Сергійко від подиву широко відкрив очі й довго дивився на дівчинку.

Так, дивуючись, він і додому прийшов. Він не міг уявити: як це воно, коли людина нічого не бачить?

Настала ніч. Сергійко ліг спати. Він заснув з почуттям подиву.

Серед ночі Сергійко прокинувся. Його розбудив шум за вікном. Шумів вітер, в шибки стукав дощ. А в хаті було темно.

Сергійкові стало страшно. Йому пригадалась сліпа дівчинка. Тепер хлопчик уже не дивувався. Його серце стиснув жаль.

Як же вона, бідна, живе в отакій темряві?!

Сергійкові хотілося, щоб скоріше настав день. Він піде до сліпої дівчинки. Не дивуватиметься більше. Він пожаліє її.

Дивуючись, дивуватиметься, темряві.

•Як ти вважаєш, чому дівчинка слухала хлюпання хвиль?

•Що вразило хлопчика? Яке почуття було в Сергійка під час зустрічі з дівчинкою? Про що свідчать його переживання серед ночі?

•Прочитай мовчки оповідання, визнач інтонацію слів хлопчика і дівчинки.

Олесь Дерманський
ЧУДОВЕ ЧУДОВИСЬКО
Повість

Чемпіон з баранців

Соня ліпила баранця. Еге ж, пластилінового баранця — синього з фіолетовими ріжками.

Тонка робота. Той, хто хоч раз ліпив баранця, знає: щоб створити гарну фігурку, замало пластиліну й хисту — тут ще й настрої відповідний потрібен, натхнення, так би мовити. А яке там натхнення, коли тебе несправедливо ув'язнено у власній кімнаті й суворо заборонено виходити гуляти на вулицю, ще й дивитися телевизор. А засніжений двір так манить!

— Нормальні діти зараз баб снігових ліплять, а я... — Соня засмучено глянула на свого неоковирного баранця. — Це ж і німому ясно, що то Сашко П'явочка намастив повідлом учительські окуляри, а не я. Чому ж я повинна дурно страждати? Зажурена дівчинка підійшла до вікна й відхилила штору. У дворі ніхто з дітей уже не грався: там починалася справжня завірюха. Страшний вітер гудів у свою холодну трембіту, нагрібав повні жмені снігу й зопалу жбурляв бозна-куди... Раз по раз повз вікно пролітали снігові вихори. В одному з них була обгортка від цукерки.

«Іриска», — сумно зауважила Соня й відчула, як рот наповнюється слиною.

В іншому вихорі крутилася чиясь рукавичка, в третьому...

— Нічого цікавого, — скептично зітхнула дівчинка, і раптом побачила, що в третьому вихорі повз її вікно пролетіло й тут-таки зникло... чудовисько!

Соня очам своїм не повірила.

Дівчинка навчалася в третьому класі й уже давно не вірила у всіляких казкових істот. Але ж зараз вона сама бачила, як за вікном пролетіло велике волохате рожеве чудовисько.

— Бабусю! Бабусю! — Соня кинулася до дверей.

— Там чудовисько!

— Не вигадуй казок! — озвалася з вітальні бабуся.

— Можеш навіть не хитрувати, все одно я не дозволю вийти на вулицю. Бач, що вигадала — чудовисько! Сміхота! «Справді, як мені не соромно, — подумала дівчинка, — я ж знаю, що чудовиськ не буває. Мабуть, мені просто здалося». Соня сіла на м'який килим і знову взялася до свого пластилінового баранця.

— Е, нікудишній баранець, — раптом почувся чийсь грубенький голос.

— Я знаю, — промовила Соня й спохопилася: в кімнаті, окрім неї, нікого ж немає! Чий це тоді басок? «Оце-то досиділась зачинена, — про себе

міркувала дівчинка, — то мені чудовисько за вікном ввижаються, то якісь голоси вчуваються...»

— Кепськувато розім'яла пластилін, — знову промовив той самий загадковий голос.

— Хто тут? — перелякано запитала Соня.

— Це я.

— Я — ц-це хи-хто?

— Я — це я, чудовисько, — почулося у відповідь.

— С-справжнє чу... чудовисько? — загикуючись запитала дівчинка.

— Можеш подивитися, — відповів голос. — А де ти?

— Та ось же, за вікном.

Соня підійшла до вікна — люди добрі! Там справді стояло чудовисько. Воно було наче маленький стіжок сіна — не набагато вище за Соню, але з доволі великою головою, волохате та ще й засніжене. Щоправда, сіно не буває такого яскраво-рожевого кольору та ще й в синю цяточку.

— Можна в гості? — спитало чудовисько.

— А т-ти не ку-кусаєшся? — спитала ошелешена Соня.

— У...у, — відповів несподіваний гість.

— Ну, то залазь, — Соня розчинила вікно й тут-таки для хоробрості вигадала: — Тільки дивись мені, бо я чемпіонка класу з бойового гопака.

— Е, а я чемпіон лісу з пластилінових баранців,—
й бровою не повівши, вигадало чудовисько,
спритно залазячи на підвіконня.

— А звідки ти тут узялося? — запитала Соня.

— Е, катався на вихорі, а потім дай, думаю, зайду.
Знаєш, мені в лісі так самотньо.

— Ух ти! На вихорі! А я на санчатах люблю. З
гірки. Або на лижах.

— Е, на вихорі краще, — запевнило дівчинку
чудовисько.

— Я на вихорі не вмю, — чесно зізналася Соня.

— Е, навчу, якщо не забоїшся.

— Це я забоюся! — Вже зовсім осміліла Соня. —
Ану, пішли, зараз я тобі покажу, як я забоюся.

Ми з Сашком...

Соня штовхнула двері.

— Ой! Тільки мені на вулицю сьогодні не можна
виходити. Бабуся заборонила. Вона в мене добра,
але сувора.

— А батьки як?

— Я з бабусею живу, — пояснила Соня. — Мій
татко працює дипломатом у одній африканській
країні, я весь час забуваю, як вона зветься. І мама
там з ним. А мене не взяли. Бо там, кажуть, комарі
отакенні, дуже небезпечні. Ї у школах нашої мови
не розуміють. А мені ж треба вчитися... Я вже так
скучила за своїми. Але татко з мамцею за декілька

місяців повернуться. І привезуть мені справжнього балакучого папугу. Уявляєш?! Ото клас буде! Вчитиме за мене вірші напам'ять, я на уроці тільки рота розкриватиму, а папуга з-під парти буде вірша шпарити! «Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями сопуть...» Сильно придумано, правда? Ніхто не здогадається!

— Виходить, ти декілька місяців сидітимеш зачинена? — скривилося чудовисько.

— Та ні, тільки сьогодні. Та й то — з перервою на обід.

— Е, тоді це не страшно. Можемо баранців поліпити. Я вже казав тобі, що я чемпіон з баранців?

— Угу, — кивнула Соня. — А тебе як звуть?

— Та ж Чудовисько.

— А мене — Соня. Ти хлопчик, правда?

— Я — чудовисько, — шморгнуло носом Чудовисько.

— Я мала на увазі: ти він, а не вона?

— Та, мабуть, він, — стеновав плечима несподіваний гість і взявся розминати пластилін.

Чудовисько справді був мастаком баранців ліпити. Вони в нього виходили дуже акуратні й симпатичні. Коли баранців уже було з пів-отари, Чудовисько підхопився.

— Буду йти, — пробасував він, — уже вечір.

— Приходь ще, — сказала Соня, відчиняючи вікно. — З тобою цікаво, Чудовисько в горошок.

— В горошок, в горошок. Я в бабу вдався, — кивнув Чудовисько. — Бувай!

— Бувай! — Соня зачинила за дивним гостем вікно і помахала йому вслід.

Чудовисько розтав у темряві. Тієї ночі Соня довго не могла заснути: це ж треба – справжні-сіньке чудовисько, та ще й чемпіон з баранців!..

• *Пластилінового, зопалу, чудовисько, кепськувато, стіжок, дипломатом, шморгнуло.*

• *Що побачила у вікні дівчинка?*
• *Чому бабуся не повірила дівчинці?*
• *Про що розмовляла дівчинка з Чудовиськом?*

Марія Чумарна

КАЗКА ПРО ДРУГА

Ви знаєте, як непросто знайти друга. Люди дуже часто називають один одного друзями: скажімо, хтось поділився з тобою цукерками чи зіграв у якусь цікаву гру — і ти вже радієш, що у тебе є друг. А завтра приятелеві захочеться піти в

гості до когось іншого, він забуде, що обіцяв тобі зустрітися аби разом кудись піти. І ти вже зовсім самотній...

Сьогодні зі мною так повівся мій однокласник Сашко. Я увесь вечір просидів за комп'ютером, граючи у свою улюблену гру: це була гра про космічні подорожі з другом. З комп'ютерним другом, котрий потрапляє з тобою на іншу планету.

Мій друг Компутик — дуже розумний і винахідливий. Він має спеціальні фотопристрої, котрі вловлюють наближення стороннього предмета, в нього є свій власний маленький космічний корабель, котрий він може збільшувати до потрібних розмірів аби повернутись на Землю. Він уміє добре стрибати, залазити у всі шпарки, все чути і все бачити. Я намагаюсь встигати за ним, щоб не вийти з гри.

Але коли ми з Компутиком подолали всі перешкоди і опинилися на найвищій горі планети Тайн, я раптом знову згадав про Сашка — і мені стало сумно.

Компутик весь час стрибав, бігав, щось оглядав, вимірював, а я сидів і роздивлявся планету Тайн. Вона була дуже красива: рожеве небо із золотистими марками низько пливло над золотими і срібними річками. Червоні дерева

майже закривали високі трикутні споруди, що були схожі на єгипетські піраміди, це були міста жителів планети Тайн. Самі жителі були невидимими: ми з Компутиком докладали чимало зусиль, аби не потрапитися їм в руки. Звірив на планеті ми теж не бачили, хоча Компутик дослідив, що вони живуть у підземеллях.

Сидячи на горі, я раптом відчув, що мені не хочеться більше оглядати чужу планету. Я згадував, як влітку ми з Сашком ходили на рибалку, каталися на моторному човні. Сашко навчив мене пірнати і ми виловлювали із дна річки красиві камінці. А потім, будували з них на піску фортецю. Сьогодні ми збиралися разом збудувати нове місто з конструктора «Лего». Сам його придумав і намалював. А ще Сашко допомагав мені виконувати домашні завдання з математики.

Цікаво, як між собою спілкуються ці невидимі істоти? Чи вміють вони сміятися, плакати, розказувати свої історії? Чи у них є друзі? Раптом я побачив, що Компутик сигналізує мені на своєму маленькому екрані: «Ти повинен рухатися далі, бо вийдеш із гри і лишишся на планеті Тайн!»

Компутику, чому ти не вмієш розмовляти? Чому не привертаєш уваги на те, що я сиджу і нудьгую, що мені зовсім не хочеться продовжувати гру? Ще вчора я виділявся перед

своїми однокласниками: «Мені з вами зовсім не цікаво! У мене є друг Компутик — я можу по всьому світу подорожувати!»

Куди потрапив хлопчик? Як виглядала планета Тайн? Над чим замислився герой? Що його тривожило?

Раптом екранчик погас — разом із Компутиком. Я лишився сам на чужій планеті! Мені стало страшно. Я дивився на краєвид довкола — і відчував, як від страху почали холонуть руки і ноги. Тепер мені ніхто допоможе!

Напевно, я просидів дуже довго, бо колір неба зовсім змінився: воно стало фіолетовим, дерева і міста засвітилися ніжним рожевим світлом. Я не знав, чи це була ніч, чи день. Але мені стало тепло. Здавалось, що хтось поклав на плечі якесь покривало. Високо вгорі світила велика різнокольорова зірка. Я почав уважно її розглядати — і раптом упізнав: це була наша планета Земля! Зовсім така, як глобус у моїй кімнаті. Вона була так близько і так далеко!

Я знову згадав про Сашка і про те, що тато й мама будуть дуже хвилюватися, якщо я не повернусь додому. Але вони не знатимуть, де мене шукати. Напевно, Компутик знає, як мене повернути додому, але він сам не здогадається це зробити. Він же не людина. Йому байдуже, що

мене нема поруч. Він грає у свою гру. А Сашко, напевно, вже вдома,— готується до уроків або дивиться телевізор. Я розповів би йому, які цікаві тут будинки, які незвичайні дерева і рослини. Ми разом намалювали б жителів планети, хоча я їх і не бачив.

Мій друг дуже гарно малює різних фантастичних істот. А головне — він уміє мене слухати і сам розповідає безліч цікавих історій, які вичитує в книжках. І, напевно, він би знайшов мене, якби знав, що трапилося!

Я поринув у свої думки — і раптом мені здалось, що хтось мене уважно слухає. Наче я комусь розповідаю про себе, а він мені щось підказує. Я оглянувся довкола. І несподівано виразно почув чийсь тихий голос: «Ти вважаєш, що твій друг може тобі допомогти? То скажи йому про це!» «Як я можу сказати щось Сашкові, коли він так далеко?» «Зовсім не далеко: ти ж увесь час про нього думаєш. Пошли йому свою думку!»

Я встав і почав здивовано оглядатися довкола. Це, напевно, був невидимий інопланетянин.

«Це планета Тайн,— знову почувся голос. - Тут кожен може дізнатися щось про самого себе. Сьогодні ти дізнався, що для тебе не просто важливо грати в гру чи робити якусь роботу,— ти хочеш, аби тебе розуміли, слухали, цінували. Це

може тільки уважне любляче серце. Може, для твого Сашка це теж важливо? Може, ти не завжди бувася уважним до свого друга?»

«Чи був я уважним до свого друга?» — подумав я. Не завжди... Сашко тиждень прохворів, а я дивився вдома мультики. Мені не подобається, коли Сашка хвалить вчителька, бо він добре вчиться, а мені робить зауваження. Я ображаюсь на нього, коли він не дає списувати домашнє завдання, а пропонує його виконувати разом. І я завжди сам граюся з Компутиком — не хочеться, аби Сашко переграв мене.

Напевно, щоб мати друга, треба вміти самому бути другом. Мені стало так прикро за самого себе, що я подумав: «Ну і нехай, нехай я залишусь на цій планеті». Розплакався. а потім заснув.

Хтось розбудив мене,— і яким було моє здивування, коли я побачив над собою маму! Світило сонце, я лежав у своєму ліжку.

«Вставай, бо проспий перший урок, соню!» По дорозі до школи я забіг до Сашка. Він саме виходив з під'їзду.

— Класна в тебе гра! — сказав мій друг.— Я вчора заходив, а тебе не було. На екрані твого комп'ютера світився напис: «Натисніть клавішу, щоб продовжити гру». Я натиснув — і побачив тебе на якійсь планеті. А цей Компутик весь час

давав команду: «Натисніть клавішу, щоб продовжити гру!» Я будував якийсь космічний корабель, садовив тебе в нього, а потім керував польотом, щоб повернути на Землю. У тебе в руках була якась блискуча кулька з написом «Таємниця». Ти її привіз із собою на Землю. До речі, а де ти був? Коли я закінчив гру, твоя мама сказала, що ти вже спиш. Я не помітив, коли ти прийшов.

«Оце так дива!»— подумав я.

— Сашко, я тобі все розповім! Давай сьогодні разом зіграємо!

— Давай, тільки не сьогодні, бо ми з батьками їдемо в гості до бабусі.

— Добре, коли ти зможеш! — сказав я Сашкові.

На уроках я був уважним і спокійним. Мені здавалось, що переді мною на парті лежить невидима сяюча кулька з написом «Таємниця».

*Компютик, єгипетські, фантастичних,
космічний, інопланетянин.*

- Назвіть головних героїв твору?
- Яка пригода трапилась з головними героями?
- Що в цьому творі є правдивим, а що вигаданим?

Галина Демченко

ЧУДЕСНИЙ ЦВІТ

Ще в травні, під весняний хор птахів, липа густо вкрилася круглястим, з дрібними зазублінками, листям.

- Як наслухаюсь пташиних співів досхочу, - говорила вона, - тоді й цвістиму.

Так вона без цвіту простояла до самісінького літа.

- Моє гілля аж гнеться од яблук, що поналивалися соком, - раділа яблунька.

- А я вже вдосталь всіх пригостила червоними ягідками, - хвалилась суничка.

З луків дихнув лагідний вітер і приніс пахощі літній трав і свіжого сіна.

- Ой, - схаменулась липа, - пора і мені гілля заквітчати.

Уже час, уже час, - загули бджоли, бо добре знали ціну липовому цвіту. І коли вони якось прилетіли ранком – липу не можна було впізнати.

- Яке ще дерево може похвалитися таким прекрасним, золотистим цвітом, - говорили поміж себе бджоли, - і скільки в ньому соку!

Справді, в пахучих квіточках липи блищали росинки солодкого нектару. Притих вітер, щоб не

заважати бджолам. Перехожі вслухалися в дружній аромат липового цвіту.

- Хай здорові будуть люди від мого цвіту і від мого меду, - говорила липа, горда за свій чудесний цвіт.

• *Вибери з тексту слова-прикметники, які описують липовий цвіт.*

• *Вдихни пахоці чудесного цвіту. Відчуй його аромат.*

• *Які ще дерева можуть гордитися своєю красою та плодами?*

• *Дізнайся більше про цілющі властивості липового цвіту.*

Алла Коваль

НАША МОВА

Прислухайся: зранку й до вечора навколо тебе звучить мова. Ось у сусідній кімнаті з кимось розмовляє мама, віддалік чується голос диктора радіо, з вулиці долітає то шум машин, то ледь чутні голоси людей.

Ми всі так звикли до цього, що вже майже не помічаємо звучання мови навколо. Ми чуємо її лише тоді, коли вона звертається до нас безпосередньо*.

А тепер припустимо на хвилинку, що мови нашої — та й інших мов на землі — ще нема. Якою була б земля? Якими були б ми? Навіть уявити важко, яка б це була сумна й похмура картина: немає великих міст, ба, навіть малих сіл, не ходять поїзди, не літають літаки, немає автомобілів, скрізь тихо, порожньо й сумно.

А хто там боязко визирає з печери? Та то ж людина! Зіщулилась від холоду й страху, щільніше натягає на голі плечі якусь шкуру, з острахом оглядається... Такими наші пращури були колись, такими б надовго залишились люди, якби вони не зробили геніального* відкриття. Вони винайшли мову.

Мова допомогла людям порозумітися між собою. Недарма ж і сьогодні кажуть: «Треба знайти спільну мову». Люди почали полювати на великого звіра не поодинці, а гуртом, домовившись заздалегідь про роль кожного у цій складній і небезпечній справі. Мова дуже помагала нашим предкам у їх важкому житті. Разом, усім великим родом, легше було корчувати ліс, звільняючи місце для посівів, разом приручати, а потім пасти худобу. І якщо раніше кожен повинен був сам додуматися до того, як зробити ту чи іншу роботу, то маючи мову, можна було розповісти молодшим про все, передати їм свій досвід. І тепер

кожне наступне покоління людей не повинне було починати все з самого початку.

Мова первісних людей була дуже бідною, вона складалася з небагатьох слів. Значення у кожного такого слова були нечіткими, їх супроводжували рухами, які допомагали людям порозумітися. Рухами вказували: «Піди туди!», «Візьми оце!», «Допоможи підняти!» Та проходили століття, змінювалися люди, вдосконалювалася й мова.

А далі сталася подія величезної ваги: люди винайшли письмо. Уявіть собі школу, в якій немає зошитів, книжок, щоденників, класної в дошки — нічого. Як ви думаєте: чи легко було вчитися в такій школі? Дуже важко. Учням доводилося зі слів учителя все завчати напам'ять.

Тому винахід письма полегшив навчання, відкрив дорогу розвиткові багатьох наук і мистецтв.

Наше слов'янське письмо, знайомі й звичні літери абетки пройшли довжелезний шлях, поки дійшли до нас. Поклав початок у цьому один дуже давній і беручий* народ — фінікійці, які жили за 30 століть до нас. Їх письмо запозичили і вдосконалили стародавні греки. Слов'янська азбука була зроблена за зразком грецької. До 24 грецьких літер було додано ще 19 літер. До нас, на

наші землі ця азбука прийшла тисячу років тому. За цей час вона змінювалась і вдосконалювалась, поки стала такою, якою ми всі сьогодні користуємось. Важко навіть уявити, скільки людей протягом століть доклали зусиль, щоб сьогодні ми з вами могли писати й читати. Скільки мов на землі? Вважають, що їх близько п'яти тисяч.

Українська мова належить до високо-розвинених мов світу. Багато зробили для її вдосконалення письменники, вчені, видавці книг, газет і журналів, освічені люди різних часів. Почесне місце належить Тарасові Григоровичу Шевченку, який оборонив, відшліфував і показав світові дорогоцінне каміння – мову простого, пригнобленого тоді народу України...

Багато нових слів ми запозичили у своїх близьких і далеких сусідів.

Уся наша планета оповита невидимими шляхами, що ними мандрували й нині мандрують слова. Адже всі народи в усі часи навчались один в одного. Навчаються й сьогодні...

Щоб вільно, невимушено, красиво розмовляти, треба вчитися... Вивчати правила, запам'ятовувати нові слова й прислів'я та приказки, бо це збагачує ваш мову, завчати вірші, бо це розвиває пам'ять. І тоді, послухавши вас,

кожний скаже: «Як прекрасно звучить українська мова!»

Безпосередньо – прямо
Беручий – дуже працьовитий.
Геніальний – тут: надзвичайний,
неперевершений.

- *Що для тебе було новим, несподіваним у цій розповіді?*
 - *Чим мова допомагала людям? Що для тебе є незрозумілим? Запитай про це вчителя.*
 - *Що сказано про слов'янське письмо?*
 - *Які нові слова трапилися тобі в тексті?*
 - *Запам'ятай поради автора.*
-

Михайло Пришвін

ГАЛЯВИНКА В ЛІСІ

Берізки останнє своє золото зсипають на ялини й на поснуді мурашники. Я йду лісовою стежкою, і осінній лист стає мені як море, а галявинка в лісі — як острів. На цьому острові стоять близенько одна до одної кілька ялин, під ними я сів спочити.

У цих ялин, виявляється, усе життя вгорі. Там у багатстві шишок господарюють білки, птахи шишкарі й, мабуть, ще багато невідомих мені

істот. Унизу ж, під ялинами, похмуро, чорно і тільки бачиш, як летить лушпиння: то білки й шишкарі луцять ялинові шишки й добувають собі з них смачне насіннячко. З такої насінинки виросла колись і ця висока ялина, під якою я зараз сиджу. Цю насінинку заніс колись вітер і вона впала під березою між її оголеним корінням.

Ялиночка почала рости, а береза прикривала її від палючого сонця й морозів.

Тепер ця ялина обігнала березу й стоїть поряд з нею, верхівка до верхівки, з переплетеним корінням.

Тихо я сиджу під ялинкою посеред лісової галявини. Чую, як шепочуться, падаючи, осінні листочки.

Цей шелест опадаючого листя будить зайців, що сплять під деревами, вони встають і йдуть кудись із лісу.

Ось один такий вийшов з-поміж густих ялинок і зупинився, побачивши велику галявинку. Слухає заєць, став на задні лапки, обдивився: всюди шелест, куди йти?

Не посмів іти просто через галявину, а пішов навкруги всієї галявини, від берізки до берізки.

Хто боїться чогось у лісі, той краще нехай не ходить туди, поки падає й шепочеться листя.

Слухає заєць, і все йому здається, ніби хтось шепочеться ззаду й крадеться.

Можна, звичайно, і полохливому зайцеві набратися хоробрості й не оглядатися, але тоді коли б йому не потрапити в справжню біду: під шум листя за ним лисиця крадеться; не оглянеться хоробрий заєць на шелест, тут нишком його й ухопить руда кумася.

*Лушпиння, чорне, шепочеться,
полохливому.*

- *Які дерева побачив автор у лісі?*
- *Яку пору року описано у цьому оповіданні?*

*Гра «Хто більше знає?». Хто найбільше
назве лісових дерев або квітів?*

Юрій Дмитрієв

ЛІС

Один художник вирішив намалювати ліс.

- Що таке ліс? – розмірковував він, -
Звичайно, дерева!

Намалював берези, ялинки, сосни дуби, і липи. І якими ж схожими на справжні вони вийшли – ось-ось гілки загойдаються. А в кутку,

як годиться, намалював лісовичка. Повісив картину, а через деякий час побачив на ній сухі стовбури.

- Це не ліс! – почувся голос лісовичка із кутка картини.

- Без квітів, без трави - не ліс! Намалював художник траву і квіти, та ліс знову засох. - А комах намалював? - знову почувся голос лісовичка. Намалював художник комах і вони обсіли всі дерева.

- Потрібні птахи, а ще – кущі і ягоди – не замовкав лісовичок. Домалював і їх художник. Та ліс знову засох

- Намалюй жабу і ящірку. Погодився художник і домалював багато різних звірів.

Було темно і художник вирішив засвітити світло, та раптом почув тріск сучків і чиєсь фуркання.

- Ось це і є ліс! – сказав лісовичок і зник. А може й не зник, а причаївся десь за кущем чи деревом. Адже ховаються в лісі тисячі жителів. А всі разом вони і утворюють ліс.

- *Що намалював художник?*
 - *Якими у твоїй уяві постає ліс?*
 - *Намалюй малюнок до цього твору.*
-

Паола Утевська

ЛІС-ТРУДІВНИК

Повітря, вода і ліс — дуже важливі складові частини природи. До того ж вони не лише співіснують одне поряд з одним, а й виконують спільну роботу на користь усієї природи. Ліс, повітря і вода начебто уклали між собою угоду про дружбу і взаємодопомогу. Вони працюють, як великий природний комбінат, де все злагоджено .

Повітря, яке оточує нас і яким ми дихаємо, складається з різних газів та водяної пари. Про всі ці гази ми не будемо говорити. Нас цікавлять зараз лише два: кисень та вуглекислий газ. Ось вуглекислий газ. Коли в повітрі його забагато, то стає важко дихати. Коли ж дуже багато, то дихати таким повітрям смертельно небезпечно.

А ось кисень люди звать життєдайним газом. Вдихаючи повітря, людина вибирає з нього кисень, а видихає вуглекислий газ. Так само «дихають» і фабрики, заводи, машини — всі зроблені людиною пристрої, в яких щось згорає. Коли, скажімо, виплавляють чавун — спалюють високоякісне кам'яне вугілля. Під паровими казанами, щоб кипіла вода, горить знову ж таки кам'яне вугілля або газ. А під час згорання будь-

яких речовин поглинається з повітря кисень і виділяється вуглекислий газ. А скільки тепер на землі тих заводів! І всім їм потрібний кисень, і всі вони викидають у повітря вуглекислий газ. І було б, мабуть, нам непереливки, якби не ліс.

Ліс — це величезний природний цех, який на відміну від заводів, «ковтаючи» вуглекислий газ, віддає в повітря чистісінький кисень. Та не тільки в цьому його заслуга перед живим світом нашої планети. Він насичує наш повітряний простір, нашу атмосферу водою, без якої теж неможливе було б життя. Звичайно, дерева не виробляють води, вони висмоктують її з глибин землі своїм корінням. Висмоктують разом з поживними речовинами — різними мінеральними солями, розчиненими в ній. Солі дерева забирають собі — за їхній рахунок вони ростуть, а от воду випаровують через листя. Випарувана листям вода потім знову дощами повертається в землю.

Звичайно, узимку ліси випаровують вологи менше, ніж улітку, вони дрімають зимовим сном. У повітрі в цей час волога береться з інших джерел. Її приносять вітри з теплих країв. Та ще в сонячні дні у полі тане верхній шар снігу, парою піднімаючись у повітря. І знову випадає снігом.

А прийшла весна — і бурхливі потоки талої води прямують з поля, потрапляючи врешті-решт

у річки. Якщо взимку снігу було багато — талої води теж буде багато. Та так багато, що річки вийдуть з берегів. А надто, коли весна приходить раптово, коли різко настає потепління. Тоді водою заливає озимі посіви, села. Народне господарство зазнає великої шкоди. Але хоч би скільки багато було води навесні, вона незабаром спадає, річки виносять її в море, а самі міліють, і навіть, буває, зовсім пересихають.

А от у лісі сніг тане набагато повільніше, ніж на відкритих місцях. І вода тут неквапом просочується в ґрунт, щедро зволожуючи його. А напоївши землю, маленькими підземними струмочками стікає в річки. І тоді ніяких повеней не буває. Ліс і влітку по-господарському порядку вологою. І тому в тих краях, де є ліс, річки не виснажуються, не пересихають навіть у спекотливу пору року.

Отож, як бачиш, ліси мають величезне значення для підтримання рівноваги в природі. Там, де багато лісів, чистіше повітря, повноводніші річки, там не буває руйнівних повеней.

Вуглекислий , життєдайним, атмосферу,

по-господарському.

- Прочитай уважно текст. Що нового ти дізнався?
 - Чому текст має таку назву?
 - Знайдіть речення, яке виражає головну думку тексту.
-

ЗМІСТ:

З НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА----- **СВІТ ЛІТЕРАТУРНИХ КАЗОК-----**

Казки, вірші, оповідання зарубіжних письменників

Божена Немцова. У царя Трояна цапині вуха

Михайло Сладков. Липень

Самуїл Маршак. Майстер-ламайстер

Агнія Барто. Слон. Бичок. Ведмедик. Каченята.

Зіна з резини. Машина. Коник. Літак

Борис Заходер. Прикрість собаки

Янка Купала. Уривок з поеми «Тарасова ніч».

Моя наука

Джанні Родарі. Шоколадна дорога

Казки українських письменників

Олександр Зима. Ремезова рукавичка

Вадим Скомаровський. Чому в морі вода солона

Юрій Ярмиш. Місто дружних майстрів

БАЙКИ, П ЄСИ-----

Олександр Олесь. Бабусина пригода

Ніна Куфко. Гуси-лебеді

Павло Глазовий. Догідливість. Благородство

СВІТ ПОЕЗІЇ-----

Тарас Шевченко. Село! І серце одпочине.

І досі сниться під горою.

Тече вода із-за гаю.

Світає...

Леся Українка. Вишеньки.

Мамо, іде вже зима

Максим Рильський. Білі мухи

Олександр Олесь. Ялинка

Євгенія Горєва. Ой казали мурашеньки

Володимир Лучук. Клятва

Марія Познанська. Співай, соловейку

Володимир Самійленко. Вечірня пісня

Інна Кульська. Осінь

Степан Жупанин. Оленчині вишивки

Ігор Січовик. Вилікувався
Оксана Сенатович. Друже мій...
Іван Світличний. Слухала Лисичка Солов'я
Ірина Жиленко. Вуличка мого дитинства
Микола Сингаївський. Вийшов травень злісу

ДІТЯМ ПРО ПИСЬМЕННИКІВ-----

Марійка Підгірянка. Гостинна хата.
Ліс
Наталія Забіла. Нам треба вчитись.
Ластівки
Платон Воронько. Ніколи не хвались.
Ластівки
Михайло Стельмах. Їжак і лис.
Познайомилися
Тамара Коломієць. Чоловічки
Анатолій Костецький. Не хочу

СВІТ ПРОЗИ-----

Анатолій Григорук. Чим хата багата
Віктор Кава. «Добраніч, мамочко!»
Оксана Іваненко. На добраніч
Іван Сенченко. Пастух рогатий...
Вадим Скуратівський. Лелечина криниця
Василь Сухомлинський. Материне поле.
Як Сергійко навчився жаліти

Олесь Дерманський. Чудове Чудовисько
Марія Чумарна. Казка про друга
Галина Демченко. Чудесний цвіт
Алла Коваль. Наша мова
Михайло Пришвін. Галявинка в лісі
Юрій Дмитрієв. Ліс
Паола Утевська. Ліс-трудівник

***Хрестоматія з літературного читання
для 3 класу***

***Підготувала вчитель початкових класів
Містковицької СЗШ І-ІІІ ступенів
Возняк Галина Павлівна***

Самбір, 2014 рік